

TRAIANŪ

Schițe Historice, Chronologice, Biographice

ȘI FAPTE

ILLUSTRE ALE AQUESTUI IMPERATORE,

FONDATORULŪ

NAȚIUNEI ROMANILORŪ ÎN DACIA.

DE

A. GORJEANŪ.

Traiane passe pour le plus grand et le meilleur Prince que jamais les Romains ont eu. (Mém. de l'Acad. des Inscriptions t. 4. pag. 175).

BUCUREȘCI.

IMPRIMERIA NAȚIONALĂ, C. N. RĂDULESCU, NO. 24.

1872.

66681
Sublet

CASA ȘCOALELOR
BIBLIOTECA PEDAGOGICĂ

No.

TRAIANŪ 241940

SCHIȚE HISTORICE, CHRONOLOGIQUE, BIOGRAPHICE
ȘI FAPTE ILLUSTRE ALE AQUESTUI IMPERATORE, FON-
DATORULŪ NAȚIUNEI ROMÂNILORŪ ÎN DACIA

DE

A. GORJEANŪ.

Traian passe avec raison pour le plus grand et
le meilleur Prince qu'aient eu jamais les Romains.
Fillemont t. 4. pag. 175).

BUCUREȘCI.

IMPRIMERIA NAȚIONALĂ, C. N. RĂDULESCU, NO. 54.

1872.

151854

1956

Biblioteca Centrală Universitară
BUCUREȘTI
Cota 66 681
Inventar C151854

re 110/02

B.C.U. Bucuresti

C151854

8R-94

PREFACIĂ.

Nu este românul quară, mai mult sau mai puțin să nu fi aușit de numele lui Traian. Datorindu-i originea și începutul nostru în Dacia, domnia lui a fostă quea mai gloriósă de quôtu a oră quarăi imperatore romană și timpul lui quelu mai ilustru din analile istoriei. Inaugurându adevăratul secolu alu Antoniniloră quaroră le-a preparatū splendorea, fruntariile imperiului pe alu quarăi tronū era pusă, se întindea de la Oceanulū Atlantiquū pēnă la quelu Indianū, artile, philosophia și historia aū avutū în aqestū timpū quei mai mari autoră întrecēndū în geniū chiarū pe ai greciei. Uă asemenea epocă din fatalitate nu 'și are propria sea historia. Quôte-va fragmente historice contemporane lui Traianū d'abia a pututū scăpa qua printr'unū miracolū de distrugerea secoliloră barbară, și aqeste chiarū ófrte mutilate și necomplete: Tacitū quare a scrisū historia în timpulū aqestui imperatorū, nu ne procură de quôtu nesce slabe noțiună asupra lui. Unii autoră dicū quō în tim-

pulă quândă voia a lucra și historia aquestuî
 imperatoră, mórtea 'lă-a răpitu, alții dică quă
 în părțile din historia sea perdută se afla și
 a lui Traiană, Suetonă scriindă viața queloră
 duoi-spre-dece Caesară, ne-a lăsată puține no-
 țiună și fără nequă uă critică; historiculă quare
 procură mai multă materie asupra lui Traiană
 este Pliniă quelă tēnēră. Este adevērată quă
 prin panegyrica sea ară fi quelă mai prețiosă
 documentă historică, daqua nu ară dată din
 ală doilea ană ală domnirii aquestuî impera-
 toră, quăquă pēnă aquă faptele séle nu era de
 quōtă ună începută de studiă pentru a admi-
 nistra imperiulă și a face gloria Romei. A-
 quēstă panegyrică corectată mai în urmă pēnă
 în ală patrulea consulată ală lui Traiană nu a
 descrisă de quōtă ua parte din historia lui.

Uă operă biographică și historică postumă
 quare pōte mai multă a contribui la luminarea
 a mai multoră fapte ale lui Traiană, este es-
 tractulă cărții a 68 a lui Dion Cassius (con-
 sulă sub Alexandru Severă) făcută în secolulă
 ală XI de călugērulă Xiphilinu din Trebison-
 da. La aquești historică mai adăogându-se quei
 recentă: Aurelă Victoră, Spartiană, Eutropiă,
 Ammian Marcelină, Eusebius, etc.; compilările
 chronologiloră și biographiloră modernă: Gib-
 bou Tillemont, Francke, Freochner, Noël des

Vergers, etc. și studiul inscripțiunilor epy-graphice și numismatic quarî esū la lumină pe fie-quare și și esplicate de ómenī specialī, potū ajuta fórte multū a redija uă chronologie și uă historie aprópe complectă a aquestuī mare imperatorū.

Dupē unū studiū necontentitū în cursū de patru anī, que amū făcutū tutulorū aquestorū scriitorī și a altorū quarī aū tratatū unū faptū saū uă acțiune a lui Traianū, amū avutū de resultatū a compune aquéstă mică operă pe quare o presentū Românilorū spre a vedea quôtu de mare și gloriosū a fostū străbunulū nostru imperatorū și que virtuși aveau romanī în timpurile séle.

Daqua buniī lectorī vorū priimi quu mulțumire aquestū începutū alū historieī nóstre, mă voiū grăbi a le da în curêndū: caracterulū și portretulū aquestuī imperatorū.

A. Gorjeanū.

TRAIANU

Non unius Nervae iudicium
illud, illa elictio fuit; nam qui
ubique sunt homines, hoc idem
votis expetebant.

(Pliniu panegyrica X.)

MOARTEA LUI NERVA. — ADOPTAREA LUI TRAIANŪ. —
ORIGINEA ȘI FAMILIA LUI TRAIANŪ. — I CONSULATŪ
ALŪ LUI TRAIANŪ.

Imperatorulū Nerva, obositū de bătrinețe și vëndendū quā pretorienii provócă uă revoltă contra interesselorū generale ale țerii, dorea mai nainte de a muri să numescă de succesorū unū omū june și energicū, și demnū de a governa imperiulū; qua prin aquestū modū poporulū să se bucure pe fiitorū de aqueași fericire qua și sub dînsulū(1).

Elū avea îndestule nēmuri qua să allégă unū succesorū la tronū, însă după quum amorulū lui era mai mare pentru binele statului dequôt pentru gloria și mărirea familiei sele, preferă a allege pe Traianū qua quelū mai bună și quelū mai mare omū alū secolului sēū. Pe aqueste motive Nerva fixânduși allegerea que îi dicta amorulū pentru binele publicū, și profitândū de ocasiunea que îi pre-

(1) Aurelius Victor. in Epit. 12.

santă nuvela addusă pentru uă victorie repurtată de armată în Panonia sub Traianū,(2). merse la Capitoliū și în prezența mulțimei addunată pentru a-questă ceremonie, declară adopțiunea quu uă voce tare și quu cuvintele următore: *Quu urarea quoa maī sinceră pentru prosperitatea Senatului și a poporului Romanū, și qua faptulū sē se pōtă întorce în avantagiulū lorū și alū meū, declarū pe Marcus Ulpius Traianus de fiulū meū.* De la capitolii merse la Senatū unde asoçia fiului sēu adoptivū tōte drepturile sele, conferinduī titlurile de Cesarū, Germanicū, Impērorū și îi dete locū la puterea Tribuniană. Dupē aqwestea îi adresă cu propria sé mână uă epistolă în aqwesti termenī : «*Servescete quu săgețile tale spre a resbuna injuriile que mi se adducū.*»(3).

Traianū este primulū suveranū Romanū de origină provincială quare a parvenitū la cărma imperiului, Spaniolū de origină este născutū în Sevilla numită astădī vechia Sevilla, la 18 Septembrie alū anului 53 dupē Christū (alu Romei 806) saū în alū 12 anū alu Domniei lui Claudiū(4). Elū se trage din uă familia vechie și illustră. Tatălū sēu numitū totū Traianū, a fostū onoratū cu fascinele consulare pentru meritele militare, distingēndusse la

(2) Pliniū panegyirigă. 8. — Dion Casius cartea 68. cap. 3. Cedrenus.

(3) Dion. cap. 3.

(4) Eutop. cart. III, Golz, Gruter.

luarea Iafei, comandându legiunea a X(5); înălțatū de Vespasianū la rangulū de Patricianū și quătre anulū 79 (alū Romei 832) se făcu Proconsulū în Asia(6). Fiulū sēū alū quārui destinū trebuia sē fie atātū de gloriosū pentru fericirea imperiului, înquā din mica sea copilărie începu a îmbrățișa cariera armelorū, quare era generala aspirațiune a totolorū cetățenilorū Romanī, și servi dece anī în calitate de Tribunū militarū(7). Prin unū curagiū și dibăcie sub conducerea părintelui sēū, oprimā orgoliu Parțilorū fiindū în etate de 25 anī, desconcertându proectele lorū numai prin singurū terórea numelui sēū(8).

La anulū 86 (alū Romei 837) Traianū se făcu Pretorianū, și Consulū pentru prima óre la anulū 91 (alū Romei 842). Nu trecu multū dupē aquēsta, qua sē scape de cruđimele que essercita Domițianū în guvernarea imperiului, se retrasse în Spania unde duse uā viață retrasă și liniștită în sīnulū familiei sele, pēnā quānd aquestū imperatorū luāndū in considerațiune meritele lui particulare și destīnase, ilū rechemā în serviciulū statului, numindulū guvernatorū alū provinciei germane de josū(9), spre a restabili disciplina legiunilorū, totū-d'auna gata la revoltă, și pentru a respinge atacurile continue

(5) Flavius Ioseph. Bel. Jun. c. 7 § 31.

(6) Eckhel t. III. p. 21.

(7) Plin. paneg. 15.

(8) Plin. paneg. 14.

(9) Dion Casius cart. 67. par. 4.

ale hordelorū barbare. Aquéstă numire negreșitū s'a făcutū în urma rușinei que a sufferitū Antoninū la anulū 88 (alū Romei 839). Pe quôt timpū guvernă provincia, sciu a 'și atrage affectiunea soldaților quari ilū iubea mai presusū de totulū(10). pentru quō avea uă conduită que 'i conducea din succesū în succesū, meritândū chiarū de la Nerva uă recompensă militară mai alesū pentru victoria repurtată asupra Suavilorū(11).

CARACTERULŪ ȘI QUALITĂȚILE LUİ TRAIANŪ.

Traianū posedă în quelū mai mare gradū tôte calitățile quari facū unū mare și excelentū Domnū. Quândū luă cârma imperiului era în etate de patru-șeci și doi ani. Pe lóngă calitățile morale posedă și pe aquele ale fisiculū: bine făcutū, robustū, dedatū la ostenélă, aerū nobilū și majetosū și maniere plăcute(12). Era puținū studiatū în philosophie, quăci crescuse în tabere; quu tôte aquestea favorisa pe învățați, îndemna pe alții a obține aqueia que luī îi lipsea. Quôtū despre talentele militare, era fără contradicere quelū mai mare căpitānū alū epocei și de comparatū quu cei mai faimoși generali ai antiquității(13). Orațiunele sele erau din quele mai distinse dice imperatorele Iulianū. Vigi-

(10) Dion 67. 12. — Plin. paneg. 4.

(11) Heuzen. Sup. la Orleli.

(12) Plin. paneg. 4.

(13) Dion. 68. 7.

lentă și infatigabilă, umbla pe jos în fruntea armatei sale chiar fiind împărat, străbătându-și țările în fruntea trupelor sale, fără a se servi de trăsură, de litieră sau cal. Vestmintele sale diferă puțin de ale soldaților, asemenea îi era și nutrimentul. El făcea toate ășterisirile militare cu soldații, îi căuta când erau bolnavi, nu intra în tenta (cort) decât după ce inspecta pe a trupe și nu se repausa decât puțin din urmă. Cunoscea pe toți soldații cei vechi, îi chema după nume, știa toate acțiunile lor frumoase, nelipsindu-și să laude și să recompense după merite; dar totuși de o dată știa să țină în disciplină(14). Prețuindu-și în război se arăta valoros și curajos, asemenea în timp de pace admirabil prin bunătatea și moderațiunea sa. Când veni la imperiu, declară în public, că nu se crede mai puțin obligat să observe legile care și el mai jos din popor, făcându-și un jurământ solemn să le aplice și să le păzească cu mare respect.

Cei-alți împărați țineau totuși acestu lanț la suirea lor pe tron, însă puțin îl respecta din cauza slabului lor caracter și lipsă de morală, pe când Traiană aquea ce promisese, îndeplini. El nu ocupă rangul suprem decât numai spre a parveni înfortunițele anarchiei, sau a unui guvern tiranic(15). Îi plăcea să vedea po-

(14) Plin. paneg. 13. 15. — Dion 68. 8.

(15) Plin. panag. 16.

porul^u fericit^u și nu avea aquea inimă négră d'a persecuta pe supușii săi. El^u reduse veniturile sele, propria sea autoritate și prerogativele date de drept^u puterii suverane, orⁱ de quôte orⁱ quând unele din aqueste se afla^u în opozițiune quu interesele poporului. Traian^u era convins^u quă orgoliul^u nu putea concilia pe un^u Prinç^u, neque afectiunea, neque stima, și quă condescența se légă bine quu dignitatea. Nu permise de quôt fórte rar^u a i se înălta statue, sa^u de a'î conferi onoruri extraordinare. Palatul^u să^u era deschis^u totulor^u persónelor^u din orⁱ que classă, pe quarⁱ le primea quu quea mai mare bună-voință și plăcere, le asculta quu paciență și făcea ast-fel^u în quôt nimenⁱ nu eșia nemulțumit^u și nesatisfăcut^u, quôci se credea înălțat^u mai presus^u de quôt alții pentru avantajul^u totulor^u, érá nu pentru dînsul^u. Trăia în mediulocul^u cetățenilor^u săi qua un^u părinte între copii, iară nu qua un^u monach^u între supușii săi(16). găsind^u în amorul^u poporului uă siguranță, pe quare Domițian^u quu tôte întăririle que făcea palatului și cruđimele que comisse nu uă putea avea. *Da, ȕice Plini^u, noi ne învățăm^u prin experiență, quô quea mai sigură apărare a unui Prinç^u este bunătatea și virtutea sea, în van^u se va împresura de uă gardă mare daquô nu va fi apărat^u de afectiunea alor^u săi(17).*

(16) Plin. paneg. 47—49 — Dion. 68. 8. — Victor. in ep.

(17) Plin. paneg. 47. 49.

Pe lîngă quele lalte mari calităţi que posedă, era și aquia de a despreţui orî que neadevărû, atît în afacerile publice quôtû și în viaţa privată, nequî uă dată nu a permisû qua unû acusatû sê fie condamnatû dupê bănueli, orî quôt de mari ar fi fostû indicele; *quăcî este multû mai justû*, dicea elû, *qua miî de criminali sê scape de pedépsă, de quôt sê i se reprobeze quă a condamnatû vre unû omû innocentû*(18). Virtutea lui îlû făcea a avé fidelitatea din partea aquelorû quarî îi era supuşî, pe quarî nobila confienţă uă proba destulû de evidentû, quând însărcină pe Saburinus quu funcţiunea de Prefectû alû Pretoriului, îi dise dându'î spada quarî era semnulû dignităţii sele: «*Îţi confiesû aquéstă spadă spre a te servi quu ea pentru a mă apăra daquă guvernesû bine; sêû contra mea, daquă mă voiu purta răû*»(19). Se asigură quă elû a întrecutû chiarû pe Nerva în generositate, și quă nequî unulû din predecesorii sêi nu a făcutû atôtû de multû bine cetăţeniloru din Roma și diferiteloru Provinciî ale imperiului qua dînsulû.

Ambiţia și dorinţa que avea d'a întinde frunta-riile Imperiului, erau multû mai mari de quot le arû permite adevêrata justiţie a le exprima. Quând voia a asigura quevaşî, dicea qua unû jurământû: «*Astfelû putevoiû vedea Dacia redusă în Provincie,*

(18) Dion și Plin. Paneg.

(19) Plin. Paneg. 67. — Vict. în Epit. — Dion. 68. 16.

«*trecându Euphratulă și Danubiulă pe podurile que voiă construi?*»(20)

Traian de și refusasse la începută qua Augustă și qua quei alți împărați d'a purta titlu de Dominus, însă nu putu a resista voinței poporului de ală numi astfelă în adrese și mai quu sémă în orațiuni, pentru quă îl credea mai presusă de quei alți domitori în virtuți și calități(21).

SUIREA SEA PE TRONŪ. — FONDEASĂ COLONIA TRAIANĂ
ȘI CIVITA ULPIA. — CUVINTELE LUİ PLINŪ ASUPRA
DISCIPLINEİ.

Declarația sea de adopțiune se făcu quōtre finele anului 97 pe quând se afla commandându armatele din provincia Germaniei de susă(22), și quară nuvelă îi fu addusă de quatre Adriană la începutulă anului următoră adiquō după mórtea lui Nerva întimplată la 27 Ianuarie. Adriană quară era însărcinată de armata din Mœsia a aduce felicitări noului Caesar în Germania de susă, aflându quă Traiană este investită quu puterea tribuniană și tot deodată numită și guvernatoră allă germaniei de josă unde reprimase neșce tulburări, se duse la Colonia, capitala aqueștiı provincii unde îl și găsi(23). Imperatorulă hesită puțină d'a accepta ună asemenea

(20) Ammian Marcellin l. XXIV.

(21) Plin. Paneg. 15.

(22) Spartian. Aur. Vict. in Ep.

(23). Eutrop. VIII, 2. — Aur. Vict. ep. 13.

titlu glorios, daru fu forțat a ceda înfocatelor fe-
licitari de bucurie alu armatelor din Moesia și din
Germania, recunoscendulu de Caesaru prin depu-
nerea juramintulu de fidelitate(24) și proclamandulu
de Germanicu. Quu ocase aquesta și a pretinsulu
refusu de a priimi Traianu adoptiunea Pliniu dice
(paneg. 9.): «Tu nu ai știutu quă vei fi impera-
«teru, tu erai, și nu uă știa. Cându suirea la im-
«periu îți fu anunțiată, tu ai fi voit vechia ta for-
«tună, însă libertatea ți s'a luat. Mijloculu quare
«intrebuințesă unu cetățeanu d'a nu ascultă unu
«prințu, unu locotenent generalulu său, unu fiu pă-
«rintelului său. Unde va fi disciplina? Unde va fi
«principiu stabilitu de strămosii nostri, d'a priimi quu
«o inimica supusă și quu zelū tôte sarcinile que unu
șefu ne impune?»

Noulu titlu que i se oferi nu'i inspiră nequī unu
orgoliu quoci îi plăcea a fi privitu de soldații săi
qua generalu de quōt qua împăratulu lorū(25). Ast-
felu aflându și de mórtea părintelului său adoptivū,
quele dintăiu ale sele cugetări fu de a'i arata re-
cunoștință qua unu adevăratu fiu, și după usu puse
pe Nerva în rândulu Țeilorū, îi descernă unu templu,
unu preotū, și unu altarū. După aqwestea scrise Sena-
tulu quă nu va aproba nequī nă-dată a perde viața

(24) Plin. paneg. pag. 10.

(25) Plin. paneg. 10.

saŭ onórea vre unŭ omŭ pentru afaceri de drepturi civile(26).

Din cauza neliniștei que domnea în provinciile germane, Traianŭ fu silitŭ a petrece anulŭ 98 și uă parte din quelŭ următorŭ, în locurile unde se affla(27), fõră qua se pótă merge în capitala imperiului. În cursulŭ aquestorŭ ani tóte popórele Germanii îi trimese deputațiunii spre alŭ felicitare de sui-rea pe tronulŭ puterniculŭ Imperiŭ Romanŭ. Națiunile barbare quarŭ locuiaŭ țermurile stêngi ale Danubiului și quarŭ aveaŭ obiceiŭ a trece iarna acestŭ fluviŭ pe ghiață, se mărginiră a nu mai face incursiuni pe teritoriulŭ Romanŭ de frică a nu irita unŭ Căpitanŭ atât de valorosŭ și în urmă sěi pedepsescă după meritŭ(28); quu tóte aquestea unŭ poporŭ barbarŭ numitŭ Bructerŭ que locuia pe lângă Rinŭ(29), de si slăbiți prin desele lupte que aveaŭ quu Camavii și Angrivarieniŭ popóre amice romanilorŭ, după que se stabili în loculŭ numitŭ astă-đi desființatulŭ ducatŭ de Nasaŭ, avură cutesanța a se opune romanilorŭ și a nu recunóște dominația lorŭ, însă aroganța lorŭ fu îndată sdrobotă prin victoria que repurtă asuprale generalulŭ Romanŭ Vestricius Spurina, impuindule unŭ rege după voința lui

(26) Dion. 68. 5. — Plin. pan. 21.

(27) Paneg. lui Pliniŭ asigură quõ termenulŭ Consulatulŭ sěu espirase mai nainte de a se porni la Roma, aquesta probesă quã Traianŭ a petrecutŭ 2 ani în Germania după que s'a făcutŭ Caesar.

(28) Plin. Paneg. 19.

(29) Facit. de Germani. C. 37.

iar Traianu pentru gloria acestui Generalu ordonă a i se înălța uă statue triumfală(30).

În timpul quātu șeđu Traianu în Germania și quându trupele nu aveaū lupte, elū le utilisă la lucrări publice. Eī facū valulū que ī pórtă numele de dincóci de Rinū (*limes transrhenanus*) quarī trece prin Hesa și Bavaria, și săpara quele ánteiū basinurī ale celebrelorū ape termale din Baden. Totū în acestū timpū dete numele său la douē orașe noūi, *Colonia Traiana*, lingă Xanten, și *Civita Ulpia*, astă-đi Ladenburg lingă Neckar.

Din timpul lui Claudiū nequī unu împēratū nu refusase Consulatulū în anulū suirei lui pe tronū, însă Traianu nu admise offerirea Senatului lāsindū aquéstă onóre la alte doē persóne: lui Aulus Cornelius Palma și lui Caius Sofius Senecio, uniī din quei mai mari favoriți ai săi(31).

157854
 TRAIANŪ PĂRĂSEȘTE GERMANIA. — INTRAREA ÎN ROMA. — IMPRESIA ROMANILORŪ LA PRIVIREA LUI. — PLO-TINA FEMEIA LUI TRAIANŪ. — TRAIANŪ IA TITLU DE PARINTE AL PATRIEI. — PROTECȚIA TESAUROLUI. — ABON-
 DENȚĂ ITALIEI. — BUNĂTĂȚILE LUI TRAIANŪ.

Dupē que Traianu stabili quu multă dibăcie și ostenelă ordinea în Germania, numindū în loculū său pe Vestricius Spurina, o persónă demnă prin me-

(30) Plin epist. II. ep. 7.

(31). Plin pan. 59.

ritile se le militare de a governa, se decise a pleca pentru Roma unde poporul îl aștepta quu mare impaciență. Călătoria sea se făcu c'unu cortegiū demnū de rangulū supremū que ocupa, în quea mai mare ordine și disciplină. Provinciile que strébătea în cale nu încerca nequī contribuțiunī, nequī răpirī, nequī injustiție din partea suitei imperiale. Memoria răpirilorū que se făcu de curēnd în călătoria lui Domițianū totū pe aquēsta cale, înfricoșa multū pe locuitorī; pentru quarī Traianū spre a face evidentă diferența călătorīi séle și a lui Domițianū quarī a costatū sume enorme de banī, dete ordine a se afișa în publicū cheltuelile que s'a urmatū în conta statului. Pe aqeste motive se basēsă Pliniū quāndū îi adresēsă următórea laudă: *Astfelū tu ai făcutū mai puțin pentru gloria ta de quót pentru interesulū publicū, și astfelū împēratorulū sē se obicinuiască a ține quu imperiulū; orī sē plece, orī sē se întórcă, sē arate în publicū aqueia que cheltuește, singurulū međiulócū de a nu' fi rușine de publicū*(32). Intra-rea lui în Roma nu se făcu quu pompa predecesorilorū sēi în litiere, saū în carū de triumfū trasū de patru cai albī, qui pe josū precedatū de lictoriī sēi, conservāndū uă tăcere modestă, și urmatū de uă trupă de soldați și de mulțimea poporului quarī adeoga mai multū la splendórea recepțiuneī, promițēndū quelū mai fericitū guvernū și uă eră nouē

(32) Plin. paneg. 20.

pentru Romanii(33). Revenindă qua împărată în locul de unde, plecase qua simplu particulară, se părea quă nequă uă schimbare nu se manifesta în figura sea, și poporulă îlă privea qua pe ună bună părinte. Elă nu afecta altă superioritate dequôt aquea a virtutei, înbrățișă quu adevărată amore pe toți vechii sei amici quară vineauă în întîmpinarea sea, rugându'i ală considera totă qua pe vechiulă loră amică; saluta quu grațiositate pe Senatori și pe quei dinteiă din ordinea cavaleriloră. Tótă lumea avea libertatea a se apropia de dînsulă: adesea era forțată d'a se opri în cale de aglomerația mulțimei(34) quelă împresura. Pe lângă cauzele generale quară tot dauna face a atrage uă mulțime de poporă la asemenea ceremonii, se adăoga și aqueia a unei afecțiuni sincere pentru ună Domnitoră atătă de modestă și plină de bunătate. Tóte etățile de ómenă, tóte femeile alergară; chiară infirmii venia înaintea lui tîrînduse, și vedëndulă se credeaă însănătoșiti; alții dîceu quă aă trăită îndestulă pentru quă a vedută pe Traiană în capulă imperiulă, alții din contra quera pentru fericirea loră qua să mă trăiescă. Femeile se lăuda quă potă nasce mulți copii spre a'i da în serviciulă unui asemenea împărată.(35) Prin aclamațiunile quele mă frenetice și

(33) id. 22.

(34) Plin. pan. 22.

(35) Plin paneg. 22.

discursuri que se potü adresa numai unui frumosü și înaltü sufletü, Traianü sosi la Capitoliü, de unde după serviciulü divinü și rugăciunile que se adresă Deilorü pentru suirea sea pe tronulü Romanilorü, merse la palatulü imperialü unde intră quu aque-lași aerü qua în simpla sea locuință;(36) tóte auto-ritățile și persónele quele mai distinse ale statulü îi depuse la picióre felicitări și devotamentü afarä numai de Silius Italicus quare refusändü a merge la palatü se retrase în campania, pentru quare Traianü nu se supără qui din contra, își atrase afecciónea tutulorü prin neatenția que dete unei a-semenî lipsä de datorie.(37) Femeia sea Pompeia Plotina imita modestia bărbatului său, quând urcă scările palatului, se întórse quótre poporü quarî uä urma, dîcëndü aqueste cuvinte: «*Dorescú sê esú «d'aici prequum amü intratü, fortuna nu va schimba «nemicü din usurile mele.*» În adevëru conduita sea fu irreproșabilä, și împëratulü chiarü profita de consiliurile sele spre a reprima vexațiunile inten-dențilorü sêi(38). Era uä femee fórte prudentä și modestä, nelipsindü a servi de esemplu tutulorü fe-meilorü în quótü Senatulü îi oferi titlu de *Augusta*, pe quarî nu l'a voitü a'lü accepta de quót quând Traianü priimi titlu de *Părinte alü Patriei*.(39)pe

(36) Plin. paneg. 23.

(37) Plin. epis. III ep. 37.

(38) Dion 68. 5. Aur. Victor in Epit. in vita Constant. Galus-

(39) Plin. pan. 84.

quare Senatulă ȝ-a oferitŭ chiarŭ în acestŭ anŭ. Ea favorisa prea multŭ pe Adrianŭ, ŝi numai după multele elogiuri si protecȝii que ȝ-a datŭ fu adoptatŭ de fiŭ alŭ lui Traianŭ.(40)

Imperatorulŭ vedŭndŭ deficitulŭ que esista în casa tesaurului publicŭ fu silitŭ a da uă protecȝiune financelorŭ statului. Sumele de bani que după obiceiŭ se împărȝea soldaȝilorŭ la suirea pe tronŭ a imperatorilorŭ, ordonă a se da numai pe jumătate, distribuindŭ din contra restulŭ banilorŭ la poporulŭ săracŭ; grăulŭ asemenea era împărȝitŭ gratisŭ. Gratificărilor se se întinse chiarŭ ŝi asupra quelorŭ absentŭ ŝi a copiilorŭ în etate mai josŭ de 11 ani(41). Aqueste distribuȝiuni se făcea fôrte desŭ, în quôt de multe ori ajungea a nutri ŝi a satisface două milione de individe.(42)

Bunătăȝile lui Traianŭ nu se mărginea numai asupra Romei qui ŝi asupra tuturilor orașelorŭ din Italia. Veniturŭ mari se prevădu pentru a nutri copii de săraci din peninsula, pentru a quăruŭ eternă memorie se turnă medaliŭ quu inscripȝia următoare: *A nutritŭ Italia*.(43) Quu aquéstă ocasiune Pliniŭ dice: «*Tu ai voitŭ, qua cetăȝeniŭ găsiudŭ în tine «din mica lorŭ copilărie unŭ părinte comunŭ, se*

(40) Velser Monumenta August. Lap. 35.

(41) Plin. paneg. 25, 28. Birag. p. 149. Spart. p. 16.

(42) Spart. in vit. Had. Nat. Casanbr. p. 122.

(43) Terrasson. Hist. de la Juris. Rom. Oeconis Numis. pag. 202—205.

«aibă recunoscința educațiunii lor; se crescă și
 «se se întărescă prin darurile tale, qua se fie ai
 «tăr; qua alimentele que tu le-ai dată într'ua e-
 «tate fragetă, să'ți plătescă uă dată făcënduse sol-
 «dată tăr, avëndü ție recunoscința nascere și viețü
 «lorü.»(44)

Decimarea grăului la quari era supuși locuitorii provinciilor sub alți imperatori se desființă; Italia și Roma începu a fi abondente în alimente. Dându-se libertate comerciului, stabilindu-se diferite comunicații pe uscată și pe mare, poporii provinciilor găsea ună avantagiü a aduce productele lorü în Italia, unde fîsculü le plătea quu fidelitate și în numerarü. În tötă domnirea aquestuï imperatorü nu se scie daqua vre uă dată Italia a fostü lipsită în producte. Egiptulü aquelü grănarü alü lumii de atunci cunoscute, din cauza inundării prea mare a Nilului quare s'a întêmplatü într'ua vară și stricändü recolta fu silitü a alerga la ajutorulü Romei; datorändu-se aquestä abundență numai înțelepciunii lui Traianü.(45)

Familiaritatea și amabilitatea que avea Traianü quu toți ómenii în genere, era ună motivü d'alü accusa mulți din amicii săi, însă elü le respundea:
 «Dupë quum amü doritü qua simplu particularü
 «qua împërații se fie quötre mine, ast-felü venindü

(44) Plin. paneg. 26.

(45) Plin. paneg. 30, 31, 32. Aur. Vict. in epit. Iul.

«*la putere, voescū a fi quōtre particulari.*»(46) În adevărū urmândū exemplulū lui Augustū, visita adesea pe amicii săi fie bolnavi și chiarū sănătoși; daqua se celebra la dînșii vre uă serbare nu lipsea a se pune în rëndulū invitațilorū; adesea eșia quu dînșii în trăsură.

REGULAREA CORPORAȚIUNEI PÂINARILORŪ. — GONIREA COMEDIANELORŪ DIN ROMA. — DEPĂRTAREA DELATORILOR. — VIRTUTEA ȘI DEMNITATEA ESTE PROTEJATĂ. — EDIFICLE RUINATE SE RESTABILESCŪ.

Italia fiindū în genere lipsită de uă corporație de pâinari, pe quarī numai Augustū începuse a'i regula serviciulū și privilegiile lorū, Traianū le decretă corporația adăogându'i și ridicându-le numărulū lorū la 100 numai în Roma.(47)

Dupē quōte-va dille que urmă suirea sea pe tronū dete în Roma uă luptă de gladiatorī și alte spectacole, dară goni din urbe Comediile quarī din timpulū lui Domițianū nu fusese tolerate de quōt de Nerva.

Delatoriī quarī începuse a'și întinde rēpirile lorū sub Domițianū, și pe quarī însuși Nerva nu'i putea înfringe, Traianū curăți în scurtū timpū Roma de aquéstă lepră a societății, exilându'i în insule deserte, unde altă dată mulți inocenți erau trimeși

(46) Plin paneg. 44 Eutrop.

(47) Aur. Vict. in epit. Fragmen. Vatic. p. 56 § 232.

în urma acuzărilor lor. Elă publică mai multe legi contra delatorilor, dictându penalitățile quele mai severe.(48) Acusațiunea adusă de pretinsa crimă de *les-majeste*, nu fu ascultată, quôquî adesea ducea la întunerecū talentele quele mai mari.(49) Meritulă cutesă a se arêta, în locū de a atrage după sine rēulū și disgratiă, din contra era recom-pensatū și onoratū. Traianū iubia în cetățeni fermetatea și mărinimia sufletului. Departe de a umili curagiurile viguróse, elū își făcea uă datorie sacră de a nutri în ei noblețea și generositatea sentimentelorū. Fără a lua în considerațiune origina familiei, avansa pe quei mai virtuoși și demni, și a-quelorū quărorū le lipsea vre una din aqweste calități, îi îndrepta quu blândețe mai multū de quôt quu severitate; le confera funcțiuni înalte, quarī unele aū mersū pēnă la gradulū de guvernatorū de Provinciī.(50) Elū prefera mai multū ómenii din plebe cu merite de quôt nobiliī fără calități morale.

Edificiile quele mai mari ale statului erau în ruine, altele începea a se ruina; Traianū ordonă a le repara și a le rezidi, și mai cu deosebire palatulū de aurū al lui Neron quare arsese mai de totū; mări circulū și alte edificii. În locū qua poporulū sē aibă facultatea de a mulțumi pentru aqweste

(48) Plin. paneg. 35.

(49) Plin. paneg. 44.

(50) Plin. pan. 45.

binefaceri que aducea înfrumusețare orașului elă îi popri ba chiară decretă d'a nu se pronunța numele seă în circurî saă în teatre, în quarî pênă aqui se obicînuia a se auđi laude aduse prințiloră rēi.(51) Aqueste tóte s'a urmată în anulă ală doilea ală domnirēi sele, maî nainte de timpulă fixată pentru e-lectiunile Consuliloră.(52)

ALĂ III CONSULATŪ ALŪ LUĪ TRAIANŪ. — JUSTIȚIA LUĪ TRAIANŪ. — TACITŪ ȘI PLINIŪ PLEDÉSĂ CONTRA RĂPITORILORŪ. — IULIA SABINA NEPÓTA LUĪ TRAIANŪ. —
ALĂ IV CONSULATŪ ALŪ LUĪ TRAIANŪ.

Poporulă quare maî nainte de domnia luĪ TraianŪ își perduse din libertățile sele, avu fericirea d'a le redobândi, alegânduși singură magistrațiĭ que le plăcea și quarî garantaĭ uă conduită morală în acțiunile loră judiciare. TraianŪ spre a da exemplu quă acțiunea alegeriloră este liberă, refusă senatului oferirea que'ĭ făcu spre a accepta ală 3-lea ConsulatŪ cerendŪ qua unŪ singură particulară sufragiulă Tribuniloră.(53)

TraianŪ în ală 3-lea ConsulatŪ ală seă, la începutulă anului, 100 (ală Romei 85)(54) se urcă la tribună spre a ține uă orațiune, și în prezența po-

(51) Plin. pan. 74 și epis. 10. Ep. 88. Dion. 68. 3.

(52) Plin. pan.

(53) Plin. pan. 53.

(54) Consulatulă ală II TraianŪ 'lă-a priimită uă dată cu numirea luĪ de Imperatoră.

porului, se angajă din nou prin un jurământ solemn a observa legile, declarându quă aqueia que este oprită cetățenului din clasa quea mai inferiără, asemenea este oprită și Princiloră bună, și qua să confirme prin persóna sa observarea legilor, ordonă qua la urările que se făcea la începutul anului pentru sănătatea și prosperitatea lui, se se mai adauge : «*Daqua observă legile, daqua guvernă Republica quum se cuvine, daqua face pe poporulă seă fericită.*»(55) Fie quare cetățenă avea facultatea a reclama contra relei administrațiunii urmată din partea funcționarilor imperiului, putendă a trage la responsabilitate în înaintea tribunaleloră pe oricare persóna și chiară pe procuratoriă Caesarieni ;(56) Traiană adesea nu lipsea a fi qua magistrată în multe asemenea acuzări ale quăroră cause probesă într'ună modă destulă de clară quă funcționariă puși sub predecesoriiă lui Traiană, erau nesce individe create numai pentru interesulă loră propriă, plină de corupțiune, neumană și quară trebuie săși espiese păcatele numai sub aquestă justă imperatoră ; astfelă elă presidă qua consulă dinpreună cu Senatulă la pleoaria causeiă lui Marius Priscus, Proconsulă din Africa, acusată pentru quă comisesse luări de bană quă fraudă pe quândă era în funcțiunea sea. Pli-

(55) Plin. paneg. 34.

(56) Plin. paneg. 34.

niū și Tacitū historiculū pledară cauza Africanilorū : pledoria ținu trei zile, și resóele date de ambele părți interesante fură ascultate de quótră Imperatulū quu tótă atențiunea și imparțialitatea quea mai mare. Priscus fu degradatū din Senatorū și alungatū din Italia pentru totū d'auna.(57) Hostilius Firminus Locotenentū alū lui Priscus și complicele sēū, fu declaratū incapabilū de a mai ocupa vre uă funcțiune a imperiului.(58) Dupē terminarea procesului lui Priscus, urmă a lui Clasicus, Proconsulū din Betica, dinpreună quu alū complicilorū sēi. Classicus vėdēnduse acusatū de tótă provincia pentru răpiri, își dete singurū mórtea mai nainte de a fi tiritū pe bara justiției. Quu tóte a-questea provincia nu încetă de a urmări pe compliciī sēi. Pliniū quare pleda contra lorū, reuși ca toți să fie condamnați. Avera que Classicus pose-da, parte se dete ficiī sēle iar restulū aqelorū quarī fusese prădați. Boebius Probus și Fabius Hispanus, qua ministri lui Classicus conducători alū aqestorū rele, fură exilați pentru cincī anī, de și s'a servitū în apērarea lorū quā aū fostū obligați a se supune orbesce ordinilorū Proconsulului. Stilonius Priscus, quare comanda uă cohortă sub Clasicus, fu exilatū din Italia pentru doi anī.(59) Nar-

(57) Plin. epis. 2. ep. 11, 12, și epis. 3. ep. 6.

(58) Plin. epist. 10, Ep. 4 și epist. 2. ep. 11. epist. 6. Ep. 29 epis. 3 Ep. 9.

(59) Plin. epis. 3. ep. 4 și 9.

banus Licinianus, quare fuisse Locotenentă ală lui Classicus, și inimiculă sěu neimpăcată, fu condamnată totă quam în acelă timpă pentru alte crime, și închisă într'ua insulă din Archipelagă.(60)

Quătre finele aqestui ană, Iulia Sabina, nepóta Marcianeî sora Imperatului, luă de sociu pe Adriană, fiulă lui Aelius Adrianus Afer, vėră bună qu Traiană. Aqestă maritagiă quare în urmă se declară fórte nepotrivită pentru ambiă soăi, căđu responsabilitatea numai asupra Plotinei prin ale quării međiulociri s'a făcută pe quare imperatorul n l'a aprobată de quătă fórte tărđiă.(61)

In anulă 101 (ală Romei 852), Senatulă fiindă fórte mulțumită de conduita lui Traiană în cursulă Consulatului sěu ală III, îlă rugă a accepta și pe ală IV, pe quare îlă priimi quă multă resistență; colegulă lui în aqestă consulată fu Sextus Articulcius Poetus.(62)

ANTÊIULĂ RESBELĂ CONRRA DACILORĂ. — CAUSELE RESBELULUI. — PREPARAȚIUNILE DE RESBELĂ. — ARMATA DE INVASIE. — GENERALIĂ ROMANĂ ȘI NUMIREA CORPURILORĂ QUARĂ AĂ LUATĂ PARTE ÎN RESBELULĂ DACĂ.—

SOSIREA LUI TRAIANĂ PE MALULĂ DUNĂRII.

Inquă din timpulă lui Domițiană romanii plăteaă ună tribută Daciloră, pe care regele loră Decebală

(60) Plin. epis. 3. ep. 9.

(61) Spart. in vita Hadr.

(62) Spartian, Plin pan. 78.

în urma unei lupte que a avută cu Domițiană, le impusese rescumpărarea păcii prin uă sumă de bană. Traiană chiară de la sosirea sa pe tronă încetase d'a plăti aquestă rușinosă tribută, pe quare oficialmente îlă refusă în aquestă ană, ȓicendă quă Romanii nu aă fostă nequă uă dată învinșă de Decebală. Daciă auȓindă de aquestă refusă ală luă Traiană, și ajutață de Parță, trecu danubiulă comitendă ostilităță pe pământulă Romaniloră. Profitandă de ocaziune, pe quare de multă timpă imperatoarele uă medita, se decise a da ună resbelă crâncenă ună inimică forte, quare din ȓi în ȓi devenea formidabilă și periculosă imperiulă.(63)

Pe cândă Daciă comiteaă quele măă mară atrocităță în provinciile din drépta Danubiulă, Traiană fără a perde timpă puse pe picioră de resbelă uă armată destulă de tare. Quele două provinciă vecine quă Dacia fiindă Panonia și Moesia, din aceste locuri armata romană pătrunse în Dacia. Quă ajutorulă texturiloră epigraphice putemă afla generalii quară comanda diferitele corpuri de armată prequumă și numele acestoră corpuri : trupele din Moesia inferiără comandate de guvernatorulă eă Manius Laberius Maximus ;(64) quele din Panonia sub ordine luă Q. Glicius Agricola,(65)

(63) Dion. cartea 68. 7. Plin. epis. 10 ep. 80.

(64) Dion. cart. 68. 9. Plin. epis. 10. ep. 16.

(65) Gruter. CCCXVI. 6. 7.

legatulă consulară ală aqueștiă provincii, quare după quelă ânteiă resbelă contra daciloră merită mai multe recompense militare;(66) ună altă generală quare a lăsată uă mare reputație militară, obținută în quele d'ânteiă resbele Dacice, fu Lucus Quietus,(67) de origină Africană, comanda cavaleria numidă, ale quării mișcării repeși în câmpiile Daciei, aduse mari servicii lui Traiană. Aquestă generală streină servise pînă în timpulă lui Nerva în cavaleria romană și depărtată din serviciă, însă Traiană avëndă necesitate de mauri flă reprimi quu ună corpă din patrioții săi(68) Licinius Sura, companionă fidelă ală lui Traiană, prin ale quăruă mișlăce fu adoptată de Nerva, era secretarulă intimă și primulă consiliară ală imperatorului. Pentru serviciile que aduse în resbelele dacice merită quea mai înaltă recompensă militară, ornamentele triumfale, quară era acordate număi imperatoriloră;(69) Pompeius Falco, comanda legiunea a quinquea prenumită Macedonica;(70) Minicius Natalis, comanda uă altă legiune, ală quăruă nume este necunoscută;(71) Adriană adiotantulă

(66) Henzen-Orelli No. 5442.

(67) Amm. Marce. cart. 29. 8. Dion 67. c. 8, 22; 30, 32.

(68) Dion. cart. 68. c. 8, 22, 30, 32. Am. Marce. cart. 29. 5

(69) Borghesi. Ins. de Ful. p. 343.

(70) Borgh. Mem oria. p. 24.

(71) Henzen-Orelli No. 5450.

imperatorului, comanda legiunea întâiă italică;(72) cohortele pretoriane formându garda imperială era sub ordinile prefectului pretoriului, Claudius Livianus; legiunea deca Gemina, era sub comanda tribunului Q. Prifernius Paedus;(73) legiunea întâiă Adiutrix sub comanda lui T. Iulius Maximus Brocchus.(74) Trupele din Moesia inferioară, compuse din legiunea I italică, legiunea V Macedonica și quele din Moesia superioară compusă din legiunea VII claudia pia fidelis și legiunea IV flavia felix, formându uă armată se comanda de Manius Laberius Maximus. Trupele din Panonia, compuse din legiunea II adiutrix, de legiunea XIV gemina martia victrix, de legiunea gemina, de legiunea XIII gemina pia fidelis și cohortele auxiliare: I civium romanorum equitata, II hispanorum, III britanica, formându uă armată se comanda de guvernorul propretor Q. Glitius Atilius Agricola. Legiunea I minervia pia fidelis, legiunea I adiutrix și legiunea IX claudia pia fidelis, luate din garnisonele rinului și legiunea XII fulminata venite din orient, toate aqeste formându uă armată, negreșit era sub comanda lui Adriană. Peste totă armatele de espediție avea ună efectivă, de optăzeci mii ómeni.

(72) Henzen p. 137.

(73) Gruter.

(74) Froehner p. 14.

Basa operațiunilor fiind Pemonia și Moesia împăratului, începu înaintarea către danubiu, urmându-l cursul râului Sava, și ajungându-l în scurt timp la Singidunum (75), astăzi Belgrad, unde trecu în revistă trupele și acțiunea serioasă a acestuia prim rebelu contra dacilor începu.

LUPTA ROMANILORŪ QUU DACIL. — UMANITATEA LUI TRAIANŪ QUĂTRE RĂNIȚI. — TRAIANŪ AJUNGE LA ZARNIZEGETUZA CAPITALA DACIL. — SORA LUI DECEBALŪ CAPTIVĂ. — DECEBALŪ SE RECUNOȘCE SUPUSULŪ ȘI TRIBUTARULŪ ROMEL. — TRAIANŪ ESTE PROCLAMATŪ ÎMPĂRATORŪ PENTRU A II, A III ȘI A IV ORE.

Dibăcia preparațiunei de rebelu și modul înaintării trupelor sub comanda acestui împăratu speria pentru un moment orgoliu Dacilor, căroru le făcea quele mai mari stricăciuni prin trecerea râului tot-d'a-una fără veste și pustiindule țara (76). Decebalu obligă pe bătrini și chiar pe junii quei mai tineri a lua armele și a merge înaintea romanilor, înainta quu multă cutesența, și își așiedă tabăra aproape de fortificările lor. Traianu fără ași perde quotuși de pucinu cumpetulu, sau a se deranja de atacurile parțiale que încerca din partea inamicului în diferite puncte, nuși strică planulu operațiunilor. Pe cându avansa quu ar-

(75) Noël de Verger.

(76) Dion 68. 9. Petr. de lega.

mata, i se aduse dequătre unū militarū unū mare burete găsitū în cale și pe quarī era scrisū în latineșce cuvintele următore: «*Aliații tēi, maī alesū Buriī, te consiliesū, a face pace quu Daciī și a te retrage.*»

Traianū me-priđindū aquéstă invitațiune, quarī negreșitū nu era alta de quôtū unū felū de stategemă a Dacilorū spre a înfricoșa pe Roman, daqua eī vorū crede quă aquestū burete a fostū adusū de întimplare și ne făcutū de mâna vre unū dacū, continuă mergerea înainte spre inamicū, pênă quândū nu departe zări pe Decebalū în fruntea unei armate tari quarī îi eșia spre întîmpinare'ī. Traianū quarī știa totdauna sē înbărbatase pe soldați quu cuvinte pline de sentimente militare quândū inamiculū se apropia, aqumū numai prin quôteva cuvinte que le adresă, aprinse atît de multū spiritulū soldașilorū inquôtū îndată dupē semnalulū datū de atacū, eī se aruncară qua nesce lei în rëndurile dacilorū și măcelu începu. Historiciī ne conservă prea puține detaluri asupra aqueștii bataliī, totū que se știe pozitivū este quă romanii repurtară uă victorie quarī ia costatū prea multe sacrificii; numărulū rănișilorū fu atôtū de mare inquôtū ne ajungânduse bandaje spre a lega rănile soldașilorū însuși Traianū rupse pólele veștmîntelorū sele spre a ajuta mijlócilorū de ajutorū que cerea legarea rănilorū. Aquei quarī muriră în luptă li se făcură uă pompă

funebă din quele mai frumoase. Imperatorul ordonă a se înălța chiar pe câmpul de luptă un monument, și în aqua'roră onore în toți anii se se oferese sacrificii(77).

Traiană profitându de avantagele quei dete victoria, urmări atît de tare pe Daci înquôt Decebală redusă la quea mai mare desperare îi trimese uă deputațiune compusă din quei mai însemnați ai curții se, qua s'î céră pace. Traiană alese pe Licinius Sura și pe Claudius Libianus, qua se mérga la Decebală și se tratase de pace. Aquésta deputațiune ne putînduse înțelege în mai multe conterințe que ținură, împërorulă începu iarăși s'î atace și quu tot pericolulă în quară se punea a înainta prin uă țară selbatică și puțină cunoscută, strebătea din munte în munte tôte locurile unde inimiculă se retrăgea, îl ataca și lua tôte forterețile pênă quândă ajunse aprópe de Zarmizegetusa capitala Daciloru (78), orașă atunci însemnată, din quară nu se vedă dequôt neșce ruine în uuă sată din Transilvania, numită Varhelă saș Gradiștea. Sora lui Decebală fu prinsă de Maximus în una din forterețele Daciei pe quară uă luă quu asaltă. Aquestă generală află printre trofeele daciloră ună stirdardă romană, pe quară îl posedă din timpulă victorii que repurtase ei asupra lui Cornelius Fuscus sub domnia

(77) Dion. 68. 8.

(78). Dion. 68,9. Spart. Eusebius p. 59.

lui Domițian(79). În quele din urmă Decebal(79) simțânduși puterile pertute de a mai putea resista Romanilor, temînduse de distrugerea capitalei și de perderea totală a regatului, trimese uă nouă deputațiune lui Traian spre a cere pacea quu orî que preçiu va voi, la quarî consimți quu condițiunile următóarele: 1-iu. quē va întórcē locurile que a luat(79) dela vecinii sēi; 2-lea. quā va da romanilor tóte armele, mașinile de resbel(79) quu maisteri(79) quarî lea făcut(79) și toți desertorii romani; 3-lea. quó pe fiitor(79) nu va mai priimi în serviciul sēu nequ(79) unul(79) din desertorii aquestia sa(79) vre un(79) om(79) născut(79) în vre-uă țar(79) supus(79) dominațiunei romane; 4 lea. quó va dăr(79)ama tóte fortificările orașelor(79) sele, și în fine quā va avea de inimi(79)ci și amic(79)i pe aque(79)i quarî îi are Roma. Decebal(79) de și fer(79)ă mulțumire subscrise aqueste condițiuni și jur(79)nd(79) de a le observa fu primit(79) în andiență de quótre Traian(79) înaintea quărui ingenuchi(79)ē, cer(79)nd(79) grație și recunosc(79)ându(79)se vazalul(79) sēu. Împeratorul(79) d(79)ind(79)u(79) libertatea quarî uă rescump(79)ăra quu mari rugăciuni, îi ordon(79)ă a trimete uă deputațiune Senatului spre a ratifica tractatul(79) de pace. Deputațiunea se alese din que(79)i mai însemnați ómen(79)i ai regatului și merse fer(79)ă întir(79)diere la Roma urm(79)nd(79) negreșit(79) în triumful(79) lui Traian(79).

În aquest(79)u(79) prim(79)u(79) resbel(79)u(79) contra dacilor(79) trupele
(79). Dion. 68,9.

Romane quară eraă pe malulă stîngă ală danubiului, proclamară pe Traiană pentru victoriile repurtate quu atôtă succesă, de imperatoră pentru a II, a III și a IV óre (82).

INTRAREA ÎN ROMA ÎN TRIUMFĂ A LUİ TRAIANŪ. — IA SUPRA-NUMELE DE DACICŪ. — CREAREA PORTULUI CENTUM-CELLAE. — ALŪ V. CONSULATŪ ALŪ LUİ TRAIANŪ. — PETRECEREA LUİ TRAIANŪ LA CENTUM-CELLAE, UNDE DA JUSTIE.

Campania terminînduse quătre vara anului 103 (al Romei 854), Traiană puindă garnisone mai prin tóte orașile Daciei și asigurîndă trupele contra atacului inamicului prin ridicări de fortificări se porni quătre Roma unde intră în triumfu, și pentru quă elă fu quelă ânteiă imperatoră quară triumfase asupra Daciloră (83) i se dete supra-numele de *Dacicus* (84). Una din îngrijirile sele după triumfă fu de a distribuī armatei gratificări și a recompensa pe generalii quară contribuise la gloria lui. După a queste se dete uă luptă de gladiatorī și alte spectacole în quară iară se vedură jucîndă comedii pe quară le condamnase quu duoī anī mai nainte (85). Profitîndă de pace începu a se ocupa mai multă de administrațiunea justiții. Iulius Bassius, quară

(82). Eckel. Doct. numarum t. VI, p. 415.

(83) Plin paneg. 46. Dion 68,10.

(84) Dion 68. 2. Spart. Golz. p. 646.

(85) Gruter t. 1, p. 246. Muratori. p. 540.

sub Domițiană fusese acusată de fraudă și declarată de inocentă, se aduse din nou la bara justiției și condamnată iară de fraude que comisese în provincia Bitinia unde era proconsulă (86). Tot în acestă timpă Roma avându necesitate de ună portă, se fondă la marea Adriatică portulă numită centumcellae saă astădă Civita-veche(87).

Quătre finile aquestuă ană quu ocasea victorie-loră, repurtale, și pentru buna administrațiunea lui Traiană, Senatulă îi oferi al V-lea Consulată, numindă qua quu începerea anuluă 104, să intră în funcțiune quu Laberius Maximus, Comandantulă armatei din Moesia. Traiană esercită puține zile a-questă magistratură, cedându fascinele consulare lui Glicius Agricola, comandantulă armatei din Pannonia.

Anulă aquestuă consulată a lui Trajană fu asemenea ună ană de pace, în quară imperatorulă continuă ași iubi guvernulă prin acțiuni de bună-tate și de justiție și spre a proba zelulă său pentru a lumina acuzările calomniei și spre a proteja inocența atacată de uă murdară intrigă.

Lustricus Brutianus pe quândă governa uă provincie, obținându de amică pe ună ore quară Montanus Atticinus, îlă întrebuintase în diferite ministere, de quară mai în urmă se căi multă. Aquelă

(86) Plin epis. 4 ep. 9 și epis. 5 ep. 29.

(87) id. id. 6 ep. 31.

quări îi deduse confiența sea, era unū sceleratū quarī s'a făcutū culpabilū de totū felulū de crime în quôtū Bruttianū se vëdu forțatū a scri imperatorelui. Atticinū affindū despre aquésta, se declara însuși acuatorū alū lui Bruttianū, și prin uă murdară perfidie, găsindū međiulocū de a pune mâna pe registrele și dosarele de corespondență que se afla în mâna Magistratului, rupse din ele mai multe foi, și produse înaintea procesului registrele astfelū în desordine qua uă probă contra aquelui quarī îlū acusa. Aquéstă afacere se denunță lui Traianū, și Pliniū era unulū din judecătorī. Părțile pledară ele însuși causa lorū în detailū, articolū pe articolū, și Bruttianū sigurū de inocența sea, nu se mulțumi de a respinge acusările intentate contra lui, dar desvoltă tóte crimele acuatorului sēū procurândū probe. Traianū quarī nu aștepta de quôtū a fi luminatū, se convinse de adevărulū que i se spuse. În fine acuatorulū fu condamnatū la exilū iarū Bruttianū eși triumfătorū quu uă probă fórte evidentă despre inocența și conduita sea bună(87).

Traianū își făcea uă datorie de a da elū însuși justiție chiarū în timpulū cândū se afla în casele sele de petrecere, quăcī credea quă nu este permisū a întrerupe aqueste îngijiri importante ale guvernului în nequī unū locū unde s'arū afla. Pliniū quarī petrecu quu dînsulū trei ȃile la Centum-

(87) Plin. epis. 6. ep. 22

cellae ne spune despre trei afaceri quarî se trată aqui(88).

Quea ântêiû privea pe quelû mai illustru cetă-
ţeanû din Ephesû, Clandius Aristonû, omû de uă
educaţie deosebită şi quarî se făcea popularû fôră
nequî uă intenţiune de ambiţiune criminală. Splen-
dórea în quarî trăia, îi atrase invidie, şi unû mise-
rabilû de delatorû întreprinse tóte uneltirile de a'lû
perde. Aristonû fu aquitatû de acúsările que i se
aduse şi chiarû fu rësbnatû.

A douë ði dupě aquésta fu judecată uă causă
de adulteriû. Galitta, femeia unû Tribun de mili-
tari, murdări onórea ei şi a bărbatului sêu prin unû
comerţû criminalû qu'unû Centurionû. Bărbatulû
reclamândû comandantului armatei şi aquesta raportă
Imperatorelui în lată. Traianû degradă pe Centurionû
şi chiarû îlû exilă. Dupě aquésta era chestia de a
face procesulû femeii; bărbatulû ei înmuiatû de
uă nedemnă slăbiciune nu voia a uă urmări, ba
chiarû uă ţinu pe lingă dinsulû dupě aquéstă de-
sonóre, qua quândû era mulţumitû şi satisfăcutû
numai quă a scăpatû de rivalulû sêu. Elû se con-
strînse d'a urmări pêně la finitû acusaţiunea que
începuse. Galitta fu condamnată, quu mare părere de
rêu a acusatorelui sêu, şi supusă pedepsei conformû
legei lui Augustû contra adulterului. Dupě quumû
însă conduita oficerului nu era în sine de uă na-

(88) Plin. epis. 5. ep. 31.

tură a fi judecată de Imperatoarele, și qua în urmăse nu devie nemulțumire, decise qua aquesta lovindū în demnitatea onórii oficerului să fie judecată de unū consiliū de resbelū quarī ilū și condamnă.

A treia și se discută uă afacere quarī de multū timpū stă ne decisă, și în quarī era implicatū Eurythmus sclavū emancipatū alū Imperatorului. Fondulū procesului se atingea de uă diată declarată de neadeverată, și hereditariū testamentului intentă acțiune în privința aquesta contra lui Eurythmus și contra unū cavalerū romanū numitū Sempronius Senecio. Mai înteiū saū aretatū toți pretendentiū, însē în urmă mai mulți din ei qua respectū pentru unū desrobitū alū Caesarului, cerură a se anula acusarea lorū, quū quarī ocașiune Traianū și se aqueste frumóse cuvinte: «Pentru que vē retrageți? Desrobitulū meū nu este Polycletū, niquī eū Nerone!» Quū tóte aquestea fu numaī duoī din hereditariū quarī se presantară în șiua quāndū era să se judece procesulū, și querură, saū quā toți aquei quarī aū aquelași interesū qua ei să fie obligați a se uni la reclamația lorū, saū qua lorū să li se permită a înceta urmărirea. Advocatulū lui Sempronius și alū lui Eurythmus se opuseră la aquestă cerere, și cândū quā aquele partide se privescū bănuite quarī îi desonoră. «Nu este aquesta quarī mă privește, și se Traianū quū supărare. Eū insumi deviu suspectū quāndū protejū injustiția.» Și adresân-

duse judecătorilorū mai adeogă: «Vedeți ce tre-
 «bue sē facemū, quăcī mi se pare quă aquești ómenī
 «voescū a se plinge quă nu aū avutū libertatea de
 «a urmări dreptulū lorū.» Dupē aquestea se de-
 cise qua toți hereditariī sē facă causă comună de
 reclamare, saū qua aquei quarī vorū avea resóne
 de a se retrage sē probese, qua sē se judece daca
 sūntū valabile, quócī altfelū vorū fi supuși pedepsii
 calomniatorilorū. Astfelū era delicateța lui Traianū
 în raportū quu reputațiunea sea, elū nu voia sē
 lase nequī uă pată fie quótū de mică asupra jus-
 tiției dată fie-quăruī cetățeanū.

În modulū aquesta se petrecea mai totū timpulū či-
 lei la Centumcellae și numai séra se dedea repausu-
 lui. Atunci se aduna pentru cină, la quarī îperato-
 rele chema tóte persónele destinse ale curții. Masa
 era servită prea modestă și fōră multă ceremonie.
 Traianū dedea óspețilorū sēi petrecerī quu musica
 și comedii, saū uă conversațiune familieră se întin-
 dea pēnē la mediulū noptii.

REGELE BOSFORULUI FACE ALIANȚĂ QUU ROMANIȚ. —
 SENTIMENTELE LUI TRAIANŪ PENTRU SURA.

Sauomatū regele Bosforului vędēndū succesele
 que obținu Traianū asupra Dacilorū, îi trimese uă
 ambasadă pompósă spre alū felicita de victoriile
 repurtate și ilū rugă a accepta alianța sea quarī
 se priimi bine de poporulū romanū.

În anul următor Suranus și L. Licinius Sura fură numiți Consuli. Averele ce avea Sura, excitară contra lui ura amicilor lui Traian, care prin mincinoase imputări se siliră a-l face suspectul Împăratului, dar Traian care avea în dânsul ce mai mare încredere, departe d'asculta acușările aduse de inimișii lui, și qua să probeze sentimentul ce-l purta merse fără a fi invitat în una din știle la dânsul, trimetându-l înapoi la palat pe gardii quelu însoția. După această chemare pe chirurgul lui Sura, qua să-i pue medicamente la ochi și se lăsă a fi ras de bărbierul lui, se îmbăia și se puse la masă fără nequie uă temere. A doua zi, întelind pe ce-l purta vorba contra lui Sura, le șise: «*Daqua avea intențiune a mă omori, uă putea face erii*(88).»

DECEBALŪ SE RESCŪLĂ CONTRA ROMANILORŪ. — ALŪ DOILEA RESBELŪ CONTRA DACILORŪ. — DEVOTAMENTULŪ LUI LONGINIUS. — CONSTRUIREA PODULUI LUI TRAIANŪ PESTE DANUBIŪ. — EXEMPLU DE CURAJŪ ALŪ SOLDATULUI ROMANŪ. — MŪRTEA LUI DECEBALŪ. — DACIA REDUSĂ ÎN PROVINCIE ROMANĂ.

Chiar în primăvera anului 104 după Christul (al Romei 855) Decebalu care privea pacea ce necesitățile ilu constrinse a face quu Romanii

(88) Plin paneg. 85. Vict. in Epit. Dion cartea 68. c. 15.

uă sclavie nesuferită, începu a ridica trupe; a se aprovisiona de arme; a fortifica orașele; a priimi refugiați romani; a insulta tractatulă que făcuse și invită poporele vecine a se alia quu dînsulă contra inamiculă loră comună. Schiții și chiară Parții se uniră la aqueștă apelă făcută(89). Iazighii refusăndă a ridica armele contra împeratorulă, țera loră quară se întindea d'alungulă Danubiulă, fu ocupată de trupele lui Decebală. La aflarea aquestoră nuvele, Senatulă declară pe aqueștă rege de inamică ală împeriulă invităndă pe Traiană qua să conducă din noă resbelulă contra lui. Aqueștă resbelă quară adesea se confundă quu quelă ântăiă contra Daciloră se conduse quu mai multă furie și decisie din partea Romaniloră. Astă-dată, și grație lucrăriloră de comunicare esecutate de legiună prin provinciile Danubiene, marșulă trupeloră fu mai sigură si mai repede. Decebală vedăndă quă trupele trimise în întămpinarea împeratorulă pe quăndă se afla în Moesia și nu trecuse înquă riulă Danubiă, sântă bătute, alergă la međiulăce trădătoră, trimețăndă transfugă pentru a omoră pe Traiană. Unulă din aquești bănuindu-se a fi suspectă, se puse la închisăre, unde la interogatorulă luată declară planulă loră infernală.

Ne reușăndă quu aqueșta, propuse lui Traiană uă conferința d'a se trata de pace; Longinus unulă

din generalii împăratului, fu trimis în tabera inimică. Aquestă conferință fiind numai uă cursă, Decebalu popri pe acestu generalu silindu ai descoperi planurile stăpînului se, și trimese deputați lui Traianu propuindu darea lui Longinus, daqua voeșce a face pacea și daqua îi întorce țările pênă în danubiū quu despăgubiri de resbelu. Traianu pus într'ua poziție forte critică, respunse într'unu modu ne decisu, temînduse a nu omori pe Longinus și totdeodată a nu rescumpăra prea scumpu libertatea lui. În timpul aqnestorū deliberări, Longinus găsi međiulocu d'ași procura otravă printr'unu sclavu emancipatu quarī ilu însoția în chisore și în urmă trimese pe acestu sclavu la Traianu quu uă epistolă în quarī îi scria a nu accepta condițiile que Decebalu propune pentru libertatea lui, preferîndu mai bine a muri de quôtū qua Roma se priimască assemeni condițiunii rușinose. Quîndu se încredință quă epistola a fostu priimită de sigurū, atunquī luă otravă și muri(90). Regele supărînduse de perderea pradei sele, se decise ași resbuna pe sclavu; astfelu trimese lui Traianu corpulū aqestui generalu din preună quu țece prisionieri și unu centurionu quarī fusese prinsu quu Longinus, oferîndu daca în loculū lorū voeșce a da pe sclavu; Traianu respinse propunerea, oprîndu pe prisionieri și pe centurionu a nu se mai întorce la aquelū barbaru;

(90) Dion cartea 68. 11 și 12.

temînduse a nuî espune la cruđimile quele mai crunte.

Planulŭ împeratorului dupę quumŭ ştimŭ nu era numai d'a face resbelŭ Daciŭ qui a uă reduce îu provincie romană, şi qua intrarea în Dacia sę nu presinte dificultăđi mai alesŭ iarna din cauza lipsei de comunicare peste danubiŭ, ordonă a se construi unŭ podŭ peste aquestŭ fluviŭ, quarŭ se începu şi se termină chiarŭ în aquestŭ anŭ. Aquestŭ podŭ qarŭ era construit de pétră adusă din munđii balcani fu priivitŭ qua que mai magnifică operă de artă que romăuiŭ construisse pênă atunciŭ; elŭ se compunea de douę decŭ picere; gróse fiequare de şése-decŭ picere; înalđi de una sută cincŭ decŭ şi în distanđă unulŭ de altulŭ de una sută şapte-decŭ picere. Đidirea lui se făcu în partea unde Danubiu este mai îngustŭ şi apa curgęndŭ mai repede şi mai profundă, queia que făcea uă dificultate mare la punerea picerilorŭ (91). Renumitulŭ Architectŭ Apolodorŭ din Damascŭ îu însărcinatŭ quu construirea lui(92). Traianŭ spre a asigura apărarea podului contra orŭ accăriŭ încercări de alŭ strica inimiculŭ saŭ de alŭ trece, construi douę castele fartificate unulŭ din partea barbarilorŭ şi altulŭ din partea romanilorŭ(93), Figura aquestui podŭ de uă operă gigantică este

(91) Dion cartea 58 p. 14

(92) Procop de Aed. Iust. cartea 4.

(93) Plin. epis. 4.

representatată pe mai multe medalii(94) și rămășiți din elă se vădă înquă și astăzi în ruine mărețe la Severin și visavis de aquestă orașă în Serbia, pe quară locuitoriă din prejură le numescă quă mândrie «*podulă luă Traiană*». Construită din punctulă de vedere ală strategemăi putea, a aduce uă apropiere în relațiunile comerțiale și de civilizațiune pentru tôte popórele barbare despre Dacia și Schiția și mai alesă în timpurile quândă navigația devinea dificilă saă imposibilă. Daqua urmașă aquestuă inginosă imperatoră nu'lă destrugea.

Adriană se đice de nu pentru invidie dar pentru qua barbariă se nu aibă înlesnire de a încurge în Moesia ordonă dărămarea luă; ast-felă se vădu distrusă monumentulă quelă mai frumosă, lăsindă numai nișce slabe urme spre aproba mărirea Romaniloră și de que este capabilă geniulă omulă a face(95).

Iarna apropiinduse cu furie, și qua să nu se espue tôte trupele la asprimea climeă fôrte aspră și tot-de-odată a face periculóse operațiunile militare. Traiană suspendă resbelulă pênă în primăvara anulă următoră 105 (anulă Romeă 856) quând devoltindă quea mai mare activitate și preparațiună în materială și mașine de resbelă reincepu resbelulă, trecândă trupele peste podulă de pétră fôră nequă uă resistență a inimiculă și astfelă înainta

(94) Occon. p. 204. Tabloulă de antichitați de Cesară Boleacă.

(95) Dion. 68. 15

atacându și învingându pe inamicu ori unde se presanta și fõrã qua trupele sã simțã mari perderi(96). Marșurile que întreprindea armata Romanã erau fõrte penibile, prin munți, păduri dese și prin rîuri torențiale; mai alesu quã prin aqueste locuri inamiculũ fiind ascunsu și întãritu bine trebuia sã se disloce și sã se nimicicescã; chearũ repausulũ quelũ lua fõrte rarũ era întrebuintãtu de Traianũ spre a face lucrãri militare și drumuri, ba inquõ unele rîuri trebuia sã fie abãtute din albia lorũ quu mari osteneli qua sã înlesnescã uã trecere seaũ pentru facerea de șanțuri(97).

Traianũ în tõte luptele que avu, dete exemplu de unũ mare curajũ, quarĩ animẽndũ pe soldați ilũ urma quu multã placere și decisie în mediũ-loculũ pericolelorũ quelorũ mai mari(98). Se spune quã într'ua luptã, unũ cãlãrețũ fiindũ rãnitũ fu adusũ sub cortũ spre a i se lega rana, însã elũ aflĩndũ quõ este rãnitũ de mõrte se reĩntõrse la luptã fãcãndũ din noũ mai multe bravuri pẽnã quãndũ muri (99). Multe inscripțiuni și medaliĩ que s'a gãsitũ în diferite timpuri, conservũ numele aquelorũ militari quarĩ s'a distinsũ mai multũ în curajũ și în bravura în aqueste lupte crĩncene, și pe quarĩ imperatorulũ ia recompensãtu quua vansãri, daruri și

(96) Dion. 68. 21.

(97) Plin. epis. 8 ep. 9.

(98) Dion 68. 14.

(99) id.

decorații. Între aquești se afla și Adriană quărui imperatorul îi presentă diamantul dată de Nerva pe cândă îl adoptase(100).

În fine după mai multe lupte que avu Traiană quu Daciă parveni a lua quu asaltă capitala Daciei și reducându pentru totdauna țara loră în provincie romană. Decebală văđinduse asediată și aprópe d'a fi prinsă, ne sperindă nequă uă grație saă prea mindru de a uă cere se omoră singură, iară capulă lui fu dusă în triumfă la Roma din preună quu Tesaurile sele. Una din aqueste tesaure fu găsite în apa Istriga, numită în timpulă Romaniloră Sarges, în quară a trebuită mai ânteiă a abate apa și apoi săpindă și puind tesaurile acoperite quu pe-tre ia redată iarășă cursulă vechiă. Deși Decebală omorise pe toți aquei quară lucruse la ascunderea tesauriloră, Basilis unulă din confidențiă lui, prindinduse de romană, denunță lui Traiană aqueste secrete pe quară ne putinduse scóte tóte mulți secolă în urmă s'a găsită din ele quateva obiecte preciose(101). Posesoră peste tesaurile lui Decebal, Traiană știu ale întrebuintă pentru profitulă statului.

Faimósa columnă din Roma fu înalțată spre a fi ună monumentă eternă pentru victoriile que repurtă Traiană asupra Daciloră. Tótă lumea quară a călătorită prin aqueastă capitală a lumei văđindă Co-

(100) Spart. Dion. cart. 68 9.

(101) Fabian. Fabreti. Col. Traj. C. 8.

lumna lui Traianu și studiindu figurile quară sînt sculptate pe fusulă columnei se asigură de evenimentele quele mară petrecute de aquestă imperatoră în quele două resbele reputate asupra Daciloră (102).

Traianu subjugandă definitivă Dačia uă reduce în provincie Romană ; întinderea teritorului înprejură era de patru sute lege(103). Ea era guvernată de de ună Propretoră(104) stîndă sub dominația Romaniloră pînă sub timpululă Galien(105).

Pentru quă locuitoră aquestei provincii erau totă dauna în neliniște și cugetău a se rescula contra dominației romană, Traianu construi mai multe îorterețe și aduse diferite coloniă romane din Italia și Spania, formendă quu timpulă orașe, din quară quea mai însemnată a fostă *Ulpia Traiana Augusta Dacia Zarmis*, fondată pe ruinile capitalei Daciloră *Zarmisegetusa*(106).

Chiară astădi se găsește multe monumente în Moesia, în Tracia și în Dacia, quară conservă memoria și prezența lu Traianu în resbelele que avu quu Daciă. În Tracia se vede ună orașu numită *Traianopolă*, și altulă numită *Plotinopolă* după numele Plotinei soția lui Traianu. *Marcianopolă*, capitala Moesiă de josă, partîndă numele Marcianiă, sora im-

(102) Fabianu Vid, Ciac. et Fabretti.

(103) Eutrop. cart. VIII.

(104) Gruter. p. 354

(105) Ruf. p. 550.

(106) Baudron. p. 348.

peratorului fu fondatū totū de Traianū(107). Asemenea se pare fondatū și Nicopoli din Bulgaria quarī însemneasă *orașū de Victoriū*, spre a perpetua suvenirului triumfului asupra Dacilorū(108). Qua adeverate monumente ale strămoșilorū nostri quarī ne probésă origina și începutulū nostrū în Dacia sūntū și cuvintele que adesea rostește romanii în tradițiile lorū și locurile quarī pörtă numele lui Traianū, precum; valulū lui Traianū; drumulū lui Traianū; masa lui Traianū etc.

Nota. In quâteva cuvinte vomū vorbi despre historia veche a Daciī și despre starea socială a Dacilorū quarī interesésă prea multū complectarea cunoștinței despre aquestū poporū atôtū de bravū, perdutū fōră a lăsa de quôtū uă slabă umbră despre esistența lorū. Țera Românescă, Moldova, Basarabia, Bucovina, Transilvania, Banatulū Temișianeī și Crișianeī în timpurile quele mai primitive despre quarī historia menționésă se numea Scythia Europénă; însă quu 500 anī înainte de Christū aqueste locuri începură a se numi Dacia. Locuitoriī Daciī erau de aqueași origină qua și Getții quarī locuiaū Bulgaria și parte din Basarabia.

Perșii sub conducerea regelui lorū Dariū fiū lui Hystaspe pe la anulū 503 după que fură învinși de Greci trecură Dunărea pe uă punte quarī uă

(107) Jornand. de Reb. goth. c. 16

(108) Jornandes. Amm. Marcel.

construi îndreptulă oraşului Călăraşiloră şi începu a bate pe Daci.

Daciă feră a se teme de numărulă quelă mare ală Perşiloră se retrase în fortificările loră naturale din munţi şi de înţelegere quu Greciă voia a lua în frunte şi în spate pe Dariu. Daciă mai 'nainte de a pune în esecutare aquestă plană funestă pentru Perşi trimese solă la Darie aducânduă ună cocoşă, ună şorece, uă bróscă şi quinquă săgeţi, feră să spue que însemnésă. Dariu credea quă aceste sânt semne quă Daciă se supună lui, însă ună divină le esplică aquestă emblemă ast-felă: «Perşi! «Daquă staţi qua cocoşulă feră a putea sbura, şi «daqua în urmă nu vă veţi putea ascunde sub pământă «qua şoreciă, nequă a vă cufunda în apă qua bró-«şcele, se şciţi quă nu veţi putea scăpa de săgeţile «nóstre.» Dariu credându esplicarea aquestiă emblemă şi de temere a nu fi atacată de la spate de Greci, părăsi Dacia feră niquă ună rezultată.

Philipă regele Macedoniă încercă a trece Dunărea şi a bate pe Daci însă feră ai supune. Alexandru quelă mare fiulă lui Philipă de şi respinse pe Daci bătindă în mai multe locuri, ba gonindă pênă în delta Dunării însă nu putu ai aduce definitivă sub dominaţiunea Macedonă. Alexandru priimindă solă Daciloră îi întrebă de quine se temă ei mai multă. Daciă fôră frică înaintea unui asemenea mare căpitănuă îi respunse: «De ceră numai, se nu cađă pe noi.»

După mórtea lui Alexandru în Dacia pe la anul 318 domnia regele Dromichetü, omü plinü de curajü și prudentü. Aquesta văđindü quă Lysimachü regele Thraciei ilü atacă pînă în centrulü țerii sele, fu nevoitü aî prepara uă cursă în quarî și căđu quu tótă armata sea. Dromichetü quu sentimente umane în locü de allü maltrata din contră după que'lü ospatä bine ilü conduse quu tótă pompa pênä în Thracia.

Galiï pe la anulü 282 înainte de Christü făcändü incursiuni în Grecia unde fură bätuți se retraseră sub conducerea regelui lorü Brenu dincócî de Dunăre spre a bate pe Daci. Aquestia reduși din resbelulü contra Grecilorü se uniră quu Daciï și colonisară părțile Dunării fondîndu coloniile Faurunulü, Singidunulü și Noviodunulü, se đice quiarü quă ei sîntü quei äntëiü quarî zidiră Galațiï alü quărorü nume ilü pórtă.

Mai în urmă quu 100 anni Bastarniï atacară pe Daci. Regele aquestorü era Orole saü Rolu. Daciï avändü uă conduită fricósă contra Bastarnilorü din quarî causă fură învinși, Orole pentru rușinea lorü le ordonă qua să dórme nóptea la picerile femeilorü lorü și să le serve qua servitorî pênä va fi în stare a da probă de curajü.

Quu 50 ani înainte de Christü domnia în Dacia regele Boerbista. Aquesta quu ajutorulü filosofului Dicineü dete uă nouă organizațiune Daciï și uă făcu a fi respectată de vecini și întinđindü fruntariile

dominațiunii se le pênă la marea Négră și Balcani.

Romanii quarî începuse a cunoșce de curêndu a-
 quéstă națiune, prevedea quă întărirea lorü ar fi
 funestă marelui imperiü și engetă a uă supune.
 Caiu prefectü romanü în Macedonia dete mai multe
 lupte Dacilorü în quarî în quele din urmă fu în-
 vinsü și trofeele luate dela Romani compuse de
 drapele, arme, aquile romane se depuse în cetatea
 Dacilorü numită Genucla.

Daci de aquî mîndri de victoriile lorü începură
 a se amesteca în afacerile romanilorü, însă planulü
 lui Boerebista nu putu a se realiza din causă quă
 Daciî resculânduse contra lui ilü omorîră.

Aquéstă rescólă provoca împărțirea Daciî în trei
 părți guvernate de Orole al II, Dapige și Ziraxe.
 Daciî auđindü de cërta que era între Octavianü
 și Antoninü formară uă armată forte și se decise
 a ataca provinciile romane. Orole quarî se consi-
 dera quelü mai mare rege alü Dacilorü se opuse
 la aquéstă cugetare a Dacilorü și voindü a le da uă
 probă quă reușita lorü va fi funestă lorü, aduse
 înaintea căpeteniilorü dace duoî căini quarî nu
 se putea suferi unulü pe altulü. Quändü căini se
 mînca între ei ordonă a se da drumulü la unü
 lupü, atunci amîndoî căini se luară după dîn-
 sulü, iarü Orole đise: «Orî încetați dela certele
 «civile, și se ne luămü quu toțiî pênă la unulü
 «după romanî, orî de ne vomü areta noi aquestora

«în mică numără, voră lăsa ei certele loră și se
 «voră lua după noi. Daqua nu sântemă între noi
 «uniți, se lăsămă pe inimizii nostri se se mănince
 «între sine.»

Octaviană qua se infringă orgoliă Daciloră or-
 donă lui Licinius Crassus quară comanda Macedonia
 se atace Dacia. Aquesta după mai multe victorii
 așediă cetatea Genucla quară cădu în posesia ro-
 maniloră. Tote trofeele luate dela Antonină le găsi
 și Zyraxe căpetenia aquestii cetăți scăpă quu fuga
 la Scyți.

Retrăgându-se legiunile romane din Dacia, dacii
 își alese de rege pe Cotysonă și trecură Dunărea
 prădindă provinciila romane. Octaviană supărată de
 aquesta le trimese pe generaluă Drusu, Tiberiă și
 Cneă Lentulă quară le dete mai multe loviri fōră
 ună succesă definitivă. Cotysonă quară comanda în
 persōnă ună atacă contra romaniloră fu omorită.

Luptele Daciloră contra Romaniloră urmară ne-
 contenită nedecise pēnă la anulă 5 după Christă.
 În aquestă timpă proconsululă Aelius Catus între-
 prinse quu atită succesă ună resbelă contra loră
 înquôtă strămută peste 50 miă de Daci peste Dunăre
 ducânduă în sclavie și colonisându Moesia quară rē-
 măsese despopulată. Aquestă colonisare a Moesii
 quu Dacii se urmă în mai mare numără sub Ves-
 pasiană.

Quătre anulă 70 după Christă regele dacă Duras

vădindă situațiunea critică a țerii sele abdică în favoarea unui omă eminentă și capabilă Diurpaneu saă Decebală. Aquestă omă politică și dibacă în arta resbelului, profitândă de slăbiciunea imperiului romană sub Domițiană, ataquă Moesia. Oppius Sabinus quară comanda aqueastă provincie perdu băbălia și tot-d'ua-dată viața. După aqueastă uă altă armată romană sub comanda lui Cornelius Fuscus, avu aqueași sórtă de a perde lupta perđindă și uă aquilă a unei legiuni.

Quătre anulă 88 romanii desvoltară tótă energia loră : Generalulă Juliană aruncândă pe Daci din-cócă de Dunăre, și înaintendă pe drumurile quară mai în urmă trebuie să mérgă Traiană, era aprópe să atace capitala loră. Pe cândă barbarii erau aprópe să fie definitivă reduși sub dominațiunea romană, Domițiană bătută de Marcomani se recunoscă tributară lui Decebală și trimese Daciloră meșteri și ingineri militari. Aqueastă rușine a romaniloră ținu 12 ani pênă cândă Traiană veni la imperiă.

Daciă aă fostă ună poporă curagiosă și bună călăreți, quea mai mare parte erau păstoră trăindă uă viață nomadă prin pesteri și suterane.

Zamolxă quară se considera de discipululă lui Pythagora, era divinitatea quea mai mare a Daciloră. Elă le însemnă nemurirea sufletului, pe quară ilă credeau quă se transferă în altă corpă după

mórte saú quã se duce în sînulú quelorú iubiți. Femeia quarí se omora în momentulú cândú bãrbatulú eí murea, se concidera quea maí fericitã. Cândú se nãștea unú copilú pãrintíi plingeaú, iarú la mórtea lui se cãnta și se veselea. Ast-felú pentru Dací mórtea era maí preferabilã de quãtú viața.

Poligamia era în usú la Dací qua și la toți popolií vechí din Germania. Femeia maí nainte de mãritagiú se bucura de uã libertate absolutã, îndatã însé mãritatã se considera qua sclavã. Bãrbațií quu quãtú poseda maí multe femeí quu atitú se privea maí avuți, uníi poseda chiarú pênã la 30. Femeile Dace adesea ajuta pe bãrbațií lorú în resbelú.

Artele și științele erau fórte puținú cunoscute la Dací. Monedele lorú era uã imitație a quelorú grece. În alfabetulú lorú se servea quu litere grece. Quãtú pentru limba lorú nu se póte compara de quãtú quu a Tracilorú.

ALŪ DOILEA TRIUNFŪ AL -LUŪ TRAIANŪ CONTRA DACI-
 LORŪ. — ARABIA SE SUPUNE ROMANILORŪ. — INDIENŪ
 RECUNOSCŪ PUTEREA ROMEI. — TRAIANŪ SE PROCLAMĂ
 IMPERATORŪ PENTRU A V ÓRE. — CALEA TRAIANĂ PRIN
 LOCURILE PONTINEE. — CONSPIRAREA LUŪ CRASUSŪ CON-
 TRA LUŪ TRAIANŪ. — PLECAREA LUŪ TRAIANŪ ÎN ORI-
 ENTŪ. — DECLARAREA DE RESBELŪ CONTRA PARȚILORŪ.—
 SOSIREA LUŪ ÎN ASIA. — RESBELELE DIN ASIA. — VIC-
 TORIILE SELE. — SENATULŪ ÎI CONFERĂ NUMFLE DE
 OPTIMUS.

TraianŪ intorcându-se la Roma, triumfă pentru a
 două ore asupra DacilorŪ(109), turnă mai multe
 medalii din quarŷ quele mai multe sîntŷ cunoscute
 (110). Se dete poporului în timpŷ de una sută trei-
 decŷ-șile diferite spectacole, între altele: uă luptă
 de animale feróse, omorînduse între ele de ce miŷ
 (111) și alta de de ce miŷ gladiatorŷ. Bucuria que
 inspiră aqueste victorii fu ogmentată și prin supu-
 nerea Arabii Petróse, quarŷ dupē que avu multŷ
 timpŷ regii sēi, se reduse în provincie Romană de
 quătre Aulus Canelius Palma, que governa Siria
 (112). Locuitorii Petrei și Bastrei fură assemenea
 supuși imperiului tot în aquelŷ timpŷ(113). Popórele
 quarŷ erau aliate quu Daciŷ recunoscŷ asemenea
 supremația Romanilorŷ. La resunetulŷ aquestorŷ

(109) Plin. epis. 8. ep. 4.

(110) Occ. p. 201. C. Boleac. tabloŷ.

(111) Dion. 68. 14

(112) Dion. 68. 14

(113) Euseb. in chro. p. 206.

fapte mari, popóarele quele mai depártate și chiar Indieni trimese lui Traianú ambasatorí și felicitári(114).

Traianú fiind în al noulea anú al tribunului seú fu proclamatú de armată Imperator pentru a V óre în memoria virtoriilorú repurtate de dînsulú și de generalii sêi(115). Loculú unde se făcu aqwestă proclamare este necunoscutú.

În anulú următorú 106 (al Rom. 857) sub magistratura Consulilorú Cerealis și L. Ceionius Commodus Verus, jocurile Capitoline instituite de Domițianú, fură reprezentate pentru a șésea óre, în quarí ocașie premiulú pentru poesie fu luatú de quátre unú copilú de 13 aní, numitú L. Valerius Pudens(116). In aqwestú anú Traianú spre a restabili uă comunicațiune și tot-d'uă datá a curăți locurile infectate de apele stătátóre, construi unú mare drumú petrificatú prin locurile numite Pomtine. Aqwestú drumú costá sume mari de baní, chiarú astăđi se vede existándú sub numele de calea Traianá dupe que a resistatú atítea secole influenții timpuluiú și mâinei barbarilorú(117). Moneda măruntá quarí își perduse valórea prin vechimea ei se adună din totú imperiulú și topindu-se se turná altele nooi, destrugándú fórá voință monumentele que representaú și quarí arú fi pututú contribui prea multú

(114) Dion 68.14

(115) Noris ep. consul. 47, 48.

(116) Onuphr. in Fast. p. 116.

(117) Dion 68. 14.—Oecon p. 209 Gruter p. 199.

la complectarea istoriî mai adevărată a timpurilor trecute. Împeratorulă quu tótă plăcerea și voința que avea de a se ocupa necontentit de diferite înfrumusețări și înbunătățiri în Roma și în totă Imperiulă, nu avu timpulă a termina pe aquele quară le începuse în aquești ani, din causă quă ivindu-se neșce tulburări în Orientă unde prezența sea era reclamată imperiosă, lăsă a se executa de miniștrii săi, și părăsi Roma în luna lui Octombre anul 106 (al Romei 857) (118) ajungându la Antiochia orașă însemnată din Asia în primele zile alle anului următoră(119).

Mai nainte de plecarea sea, Crassus împreună quu alți formară uă conspirațiune contra lui, însă prin uă dibăcie ajutată de fortună se descoperi îndată. Împeratorulă ne voindă a fi în aquelești timpă reclamantulă și judecătorulă, lăsă qua faptulă să fie judecată de Senată, quară îlă și condamnă la exiliă unde nu fu supărată în totă timpulă domnirii aquelei quărui îi atentase la vieță și tronă(120).

Veritabilulă motivă ală plecării lui Traiană în Orientă, după tôte probabilitățile nu fu numai aqueia de a restabili ordinea în aquele locuri, dar mai multă pentru ași obține înquă uă nouă glorie subjugându pe Parți a quărora putere începuse a

(118) Tillemont sur Trajane

(119) Ignat. Acta p. 2. 3. Uffer Notae p. 35.

(120) Spart.

pune unŭ obstacolŭ Romanilorŭ în dominația lorŭ (121). Qua să începă resbelulŭ găsi pretextulŭ quă Exedarŭ, regele Armeniŭ priimise coróna din mâna regelui Partilerŭ, în locŭ de a uă priimi dela împërilorŭ Romanilorŭ qua Tridatŭ dela Neron în anulŭ 66 quândŭ venise la Roma pentru aquestŭ sfirșitŭ și dupë quumŭ era usulŭ.

Profitândŭ de aquéstă conduită a lui Exedarŭ, declară resbelŭ Partilorŭ spre ai pedepsi de insolența que avură d'a se amesteca în drepturile Romanilorŭ quu quare insultă imperiulŭ. Se pare quă Traianŭ mai 'nainte d'a se servi quu forță, a procedatŭ prin calea negociărilorŭ diplomatice. Pre quôtŭ era de pasionatŭ pentru lupte, pre atôtŭ stima procedările bune și legale, ne voindŭ a se arëta violentŭ și injustŭ. Elŭ plîngânduse lui Cosroe (122) de injustiția que comise abătînduse dela datoria sea, priimi unŭ respunsŭ indiferentŭ; astfelŭ se decise a se satisface singurŭ, pentru quarŭ începu a'lŭ ataca spre a nu da multŭ timpŭ de gândirea adversarului sëu. Regele vëdëndŭ quă Traianŭ este fôrte dispusŭ la resbelŭ, îi trimese înainte de a trece în Asia deputați quu presenturi, rugândulŭ a nu începe unŭ resbelŭ quarŭ arŭ costa multŭ sânge pe ambele imperiuri dicândŭ prin ei quă elŭ a detronatŭ pe Exedarŭ, și rógă pe Împërilorŭ a pune în locu'i pe

(121) Dion 68. 14.

(122) Dion 68. 14.

Partamasiris. Deputații lui Cosroe trimesi înaintea lui Traianu spre a trata de pace ilu aflara la Atena; Împăratul refusa prezenturile lor, si se multumi d'a raspunde simplu si decisu, qua prin fapte se da probe de amicitie iară nu prin vorbe; qua va merge în Siria si acolo va da rezultatulă cuvenitū (123). Deputații Partiloră plecându quu aquestu raspunsu quară avea diferite înțelesuri, Traianu nu înterđie a trece în Asia, sosindū în scurtu timpū în Cilicia si Siria, si de acolo în Antiochia, unde i se făcu uă receptiune splendidă, demnă de numele seū si i se puse pe capū uă cunună de măslinū(124). Intrarea lui în Antiochia se urma la 7 Ianuarie 107 (al Romei 858). În timpulū șederei sele în aquestu orașū, Abgarū saū după quumū alții ilu numescū Angarū, Prințū de Edesa din Mesopotamia, îi trimise ambasadori oferindu prezenturi, însă elū nu voi a veni în persună spre a se presenta împăratului, quōquī după quumū se temea de Romani asemenea si de Părți numai puținū, qua se menajese si pe unii si pe alții. Mai multī Prinți si domnū din țările vecine veniră la împăratulū quu prezente, din quară quelū mai frumosū fu unū calū dresatū que ingenuchieă înaintea lui si făcea diferite figurī.

Dupe mai multe zile de ședere în Antiochia, în

(123) Dion 68. 14.

(124) User. Not. in Act. Ignat. p. 35.

quarî timpŭ se putu concentra tôte materialele de resbelŭ și provisiuni, Traianŭ se puse în marșŭ quōtre Armenia, și pēnă a ajunge aquî priimi uă epistolă din partea regelui Partamasirisŭ, prin quarî ruga pe imperatorulŭ aî trimete pe M. Iunius guvernatorulŭ Capadochiî spre a trata de pace quu dînsulŭ, însă Traianŭ nuî trimese de quōtŭ pe fiulŭ lui Iunius, quu quarî se pare quō Partamasiris nu se înțelese asupra cererei Romanilorŭ. Fōră a da mare importanță aqueștiî ne înțelegeri imperatorulŭ își caută mergerea înainte obținîndŭ victorii pe fiequare și și luîndŭ sub stăpînirea sea mai multe locuri și orașe. Anguialŭ, rege de Hemochŭ din Circasia situată în partea Pontului Euximî, veni în întîmpinarea lui Traianŭ unde îl găsi la Sata saŭ Sataba, orașŭ din Armenia mică, primîndulŭ quu quea mai mare favóre qua să'lŭ atragă în partea intereselorŭ sele.

Regele Armeniî, vędëndŭ quu mare nemulțumire înaintarea curagiósă a lui Traianŭ, quarî amenința chiarŭ tronulŭ și esistența sea, se porni quu uă numerosă suită compusă parte de Parți și Armeni și merse în tabēra Romanilorŭ de lîngă Elegia, orașŭ alŭ Armeniî, spre a felicita pe Traianŭ și a se încredința de generositatea lui quea renumită atētŭ de multŭ. Elŭ află pe imperatoarele ședëndŭ pe tronŭ, îlŭ salută și luându-și după capŭ corónă uă depuse la picerele tronului, conservëndŭ tăcerea și stîndŭ în picere quu mâinele la peptŭ, sigurŭ

quă prin umilința sea iua va reîntorce quu ceremonie. Soldații Romani la aquestu spectacolū prin quarī vedea uă persónă atôtū de însemnată la picerele domnului lorū, începură a striga de veselie și proclamară pe Traianū de *imperatore*, iarū regele înspăimântându-se, privi strigările lorū qua uă insultă și amenințare și se întorse a fugi, déră vedându-se împresuratū din tôte părțile ceru lui Traianū uă întrevorbire particulară. Imperatorulū îi permise a intra în cortulū seū și neputendū a obține nequī unū resultatū favorabilū eși și merse chiarū afară din tabără. Traianū qua sē nu lase la întunicū convorbirea que aū avutū și tot-d'ua-dată a liniști pe Partamasiris, îlū chemă înapoi spre a spune în publicū plîngerea lui; atunci regele nu menajă nimicū spre a se plînge contra violenții que i s'a făcutū: » *Nu amū fostū, dise elū, nequī, învinsū de tine, nequī făcutū prisonierū, amū venitū aici de voe, quu speranță d'a fi tratatū după quumū rangulū meū cerea, și de a priimi dela tine coróna Armeniī după quumū Tiridatū uă priimise della Neron* ». Traianū îi respunse, quă Armenia este a Romanilorū, și quă va fi guvernată de unū magistratū romanū, iarū elū pôte să se reîntorcă ori unde îi va plăcea. Partamasiris d'înpreună quu Partii fură escortați pene în țara lorū spre a nu fi insultați de soldații romani și de locuitori și quă să se evite ori que în-

țelegere ar voi să aibă quu locuitorii din prejură, quôțu pentru Armenii considerându-se qua supuși ai imperiului li se ordonă qua fie-quare să se întórsă pe la vetrele loră.

Partamasiris desperatū quă n'a pututū obține nequī unū resultatū pentru binele țerei sele și de insulta que sufferi din partea Romaniloră chemă la arme pe toți supușii și vecinii săi; însă fu în vanū, quăci după quôteva lovirii que avu quu trupele imperiale se învinse iară, Armenia se reduse în provincie romană(125) Supunerea unū asemenea mare regatū, obligă pe mai mulți regi din Asia a recunósce pe Traianū de impetarulū lorū, între quarī regiī Iberiī, Sarmații, Bosforului și Colchidei(126). Ellū dete unū monarchū Albanilorū și altulū anume *Iulianū* Apsililorū. De și Romaniī de multū timpū avea uă garnisonă în Melitena saū Melitin pe Eufuratū în Armenia mică, însă spre a asigura un atacū que s'arū încerca dincolo de Eufuratū imperatoarele ordonă a se fortiñica de și nu era de quôțu unū castelū, quarī mai în urmă deveni unū orașū fórte populatū și avutū.

Traianū după que lasă în tóte orașele Armeniī garnisone, merse la Edesa unde Abgarū îi făcu uă priimire cordială. Arbandū fiulū lui Abgarū merse spre întêmpinarea lui dândū imperatorului și gene-

(125) Dion 68. 14 Amian. p. 7. Eutrop.

(126) Eut. id. cart. VIII

rarilor s \ddot{e} i un \ddot{u} banchet \ddot{u} magnific \ddot{u} , \ddot{u} n quar \ddot{i} dan \ddot{t} ă un \ddot{u} dan \ddot{t} ă na \ddot{t} ional \ddot{u} al \ddot{u} țării sele (127).

Man \ddot{u} , c \ddot{a} petenia unei na \ddot{t} iuni arabe; Sporax \ddot{u} , prin \ddot{t} ă din Antemusa, quar \ddot{i} făcea parte din Mesopotamia; Mebarsap \ddot{u} , regele Adiabenei și Manisar \ddot{u} un \ddot{u} senior \ddot{u} puternic \ddot{u} din aquest \ddot{u} regat \ddot{u} , esprimară dorin \ddot{t} ă d'a \ddot{u} nbrățișa causa lui Traian \ddot{u} , \ddot{u} nsă mai \ddot{u} n urmă g \ddot{a} siră pretexte a nu se alia contra inteselor \ddot{u} lor \ddot{u} . Mebarsap \ddot{u} , cer \ddot{e} nd \ddot{u} i ajutor \ddot{u} spre a se lupta contra lui Cosroe, omor \ddot{i} uă parte din trupele romane que i se trimese, iar \ddot{u} restul \ddot{u} il \ddot{u} opri prisionier \ddot{u} . \ddot{U} ntre prisionier \ddot{i} se afla un \ddot{u} centurion \ddot{u} anume Sentius. Traian \ddot{u} sup \ddot{e} rat \ddot{u} de aquestă conduită perfidă se porni f \ddot{o} ră veste contra lui Mebarsap \ddot{u} , și pe qu \ddot{a} nd \ddot{u} se apropia de un \ddot{u} castel \ddot{u} bine fortificat \ddot{u} , Sentius afl \ddot{a} nd \ddot{u} -se aqui \ddot{u} nchis \ddot{u} d' \ddot{u} npreună qu \ddot{u} ai s \ddot{e} i camarad \ddot{i} g \ddot{a} siră mijloc \ddot{u} d'aș \ddot{i} rupe f \ddot{e} rele, omor \ddot{i} ră pe comandantele castelului și deschise por \ddot{t} ile \ddot{u} n quar \ddot{i} intrară Romani(128). Traian \ddot{u} ved \ddot{e} nd \ddot{u} -se stăp \ddot{i} n \ddot{u} pe un \ddot{u} asemenea loc \ddot{u} \ddot{u} nsemnat \ddot{u} , conduse victoriile sele p \ddot{e} n \ddot{e} \ddot{u} n centrul \ddot{u} Mesopotamiei, din quar \ddot{i} quea mai mare parte uă reduce sub domina \ddot{t} ia sea mai mult \ddot{u} prin ter \ddot{o} rea que inspira numele s \ddot{e} u de qu \ddot{o} t \ddot{u} prin arme. La Roma au \ddot{d} indu-se aqueste victorii, printr'un \ddot{u} senatus-consulat \ddot{u} i se dete supra-numele de Prea Bun \ddot{u}

(127) Dion 68. 25.

(128) Dion ib.

(optimus), titlu que numai lui Jupiteru i s'a datu (129). De și Pliniu vorbesce quă aqestü titlu ilü obținuse mai 'nainte de aqestü timpü, însă nu este de quötü uă flaterie în panegirica lui quăquï monumentele tocmai aquumü ilü probêsă quă l'a obținutü.

PODULŪ PESTE TIGRU. — COSROE SE SUPUNÉ LUİ TRAIANŪ. — ESEMPLU DE DISCIPLINĂ ALŪ LUİ TRAIANŪ. — GENERALULŪ LUCIUS QUIETUS. — TRAIANŪ SE ÎNTÓRCE LA ROMA. — ADVOCAȚII SŪNTŪ OPRITŪ A PRIIMI BANİ DELA CLIENTŪI LORŪ. — TRAIANŪ SE PROCLAMĂ IMPERATORŪ PENTRU A VI ÓRE.

Fiind quă quea mai mare parte din Adiabena se afla dincolo de Tigru și comunicațiunea lipsea, Traianü ordonă construirea unü podü pe aqestü riü (130). Orașele Nisiba și Bata după uă rezistență vigorösă, fură forțate a se preda puterii invincibile a Romanilorü. Cosroe văđinduse constrinsü din tóte părțile, cedă romanilorü printr'unü tractatü(131) tóte orașele și ținuturile que coprinesesără și chiarü se obligă a da imperatorului otagiü (132); quele alte condițiunï ale tractatului rămaseră pênă la noi încă necunoscute.

Traianü de și începuse a îmbătrini, nu încetă

(129) Dion. 68. 23. Gerhard, n. 73. Fabreti. c. q.

(130) Cioconius. p 205. Birag. p. 157.

(131) Dion 68. cap. 19. Aurel Vict. în ep. Occ. pa. 201.

(232) Aurel Vict. în ep.

în luptele din orientu qua și în tóte din cariera sea militară a nu ține ordinea în armată și uă disciplina quea mai severă pentru quei răi și modestă pentru quei bunī. Era vigilantu și dedea exemplu în tóte ocasiunele. Mergea adesea în capulū colónelorū; trecea rīurile qua și quelū mai inferiorū soldatū; mergea din colónă în colónă spre a se încredința daqua se ține buna ordine și punea la respectū pe quei quarī nu era de înțelesū; adesea dedea alarma nóptea spre a deprinde trupele a fi preparate necontentitū de luptă iarū nu a se da moliciunii somnului și a fi în desordine quândū necesitatea ar fi cerutū(133).

Între generalii quarī se deosibi mai multū în timpulū aqueștiī campaniī fu Lucius Quietus, după quumū amū đis în resbelile Daciei era de origină maură născutū într'ua țară independentă de dominația romanilorū. În resbelele contra părțilorū, servi quu atôtū curagiū și fericire inquôtū Traianū ilū numi consulū și quătre finele viețiī sele îi dete guvernarea Palestinei qua semnū de recompensă pentru victoriile repurtate în resbelile contra ebreilorū din Mesopotamia(134). Însă meritele quarī ilū înălțară la atôta favóre pe lóngă Traianū fu, bătălia decisivă que dete marđilorū poporū după lîngă marea Caspică

(133) Dion 68. 23.

(134) Dion 68.32 Euseb. cart. IV. c. 1.

(135). Imperatorele îl iubea atotă de multă în-
quôtă de și nu era născută locuitoră romană, totuși
intenționa ală numi succesorulă său(136) elă era
quelă mare generală între toți quei lalți ai im-
periului(137).

Apropinduse iarna Traiană ordonă qua trupele
se ia cantonamente prin orașela supuse, lăsîndă qua
restulă victoriiloră să le termine în anulă fiitoră,
ieră elă se întorșe la Roma unde fu priimită în
triumfă(138).

Îndată după sosirea sea la Roma, începu seriosă
a ridica monumentele que avusese intențiune ale face
mai nainte de a pleca pentru orientă și nu se știe
positivă quôți ană a avută fericirea imperiulă ală
avea în capitala lui(139).

Consultînduse chronologiă modernă și probésă quă
întorcerea lui Traiană în Roma trebuie să se fi urmată
în ană 108 sau 109 (ală Romei 860) (140).

Dupe solicitarea Senatului și propunerea lui
Nigrinus, tribună ală poporului, imperatorele po-
pri pe advocați d'a priimi plată dela clienții loră;

(135) Euseb cart. IV c. t.

(136) Euseb ib.

(137) Amm. Marce. cart. XXIX.

(138) Nequă ună historică nu însemneasă precesă anulă în quară
se întorșe la roma.

(139) Tillem. not. 17, 21, și 22. Plin după întorcerea lui din
Bitinia află pe Traiană la Roma quôtre anulă 111 sau 112 veđi Nouv.
Biog. gener. vol. 45. p. 596.

(140) Noël des Vergers și Tillemont.

pentru quară Pretorianulă Licinius Nepos, luîndu ordinu a face sê se execute aqueste dispoziții așișă unu decretu al Senatului quă părțile în judecată, mai înainte de a se începe pledoaria causei lor, sê jure quô nu a datu saũ quô nu a promisũ nimicũ advocaților(141). Quãtre finele anului 109 Traianũ pentru succesile que avu generali sêi în diferite țãri, luã titlu de *Imperator* pentru a VI ore (142).

PLINIÛ SE NUMEȘTE GUVERNATORÛ AL PROVINCILORÛ BYTINEI ȘI PONTULUÛ. — CORESPONDENȚA ȚINUTĂ ÎNTRE TRAIANÛ ȘI PLINIÛ ASUPRA CREȘTINILORÛ.

Abusurile quele mari quară se comitea în provinciile Pontului și Bytinei, decise pe Traianũ qua fără a mai consulta pe senatũ sê numescã uã persoanã demnã și onestã qua sê administrese aqueste provinții, aquestã persoanã fu Pliniũ quelũ tînãrũ quară se și trimese îndatã qua guvernatorũ(143), unde plecã quôtre međiũ-loculũ anului 109 saũ 110 (144). Elũ fu însãrcinatũ quu deosebire a examina cheltuelile și veniturile orașelorũ din provinții și d'a suprima cheltuelile de prisosũ(145).

În timpulũ șederii lui Pliniũ în aqueste provin-

(141) Plin. epis. 5 ep. 14.

(142) Golz, p. 64.

(143) Tillem. sur Trajane, art. 23.

(144) Nouv. Biogr. g ner. T. 45 p. 594

(145) Plin. ep^{is}. 5 ep. 19.

cii, quarî ţinu 18 luni(146), se ţinu uă corespondenţă intinsă între elū şi imperatorulū, quarî fiindū uă seriósă materie historică, trebuie să reproducemū quôte-va din ele que a adresatū imperatorului şi rēspunsurile que a avutū :

«Este constanta mea practică, Dómne, d'a te consulta la tóte dubitaþile mele. Quarî altulū póte mai bine «dequótū tine, a deslega neînþelegerile mele, saū a «lumina erorile mele? N'amū fostū nequī uădată «chematū la instrucþiunea, nequī la judecata vre «unuī procesū pentru causă de Christianismū; şi «astfelū sūntū la îndoială que merită d'a fi pedepsitū în aquestū casū, şi pēnă la que gradū trebuie «sē se aplice saū rigórea pedepsei saū exactitatea «cercetărilorū. Nu amū fostū puþinū ambarasatū d'a «mē decide asupra unorū cadurī daqua este bine a «se face uă diferenþă de etate, saū daca aquei de «uă etate minoră trebuie trataþi qua persóne mă- «ture; daquō căinþa merită pardonū, saū daquē a- «quelū quarī a fostū chreştinū nu obþine ertare încetindū d'a mai fi; saū daquō trebuie numai singurū numele sēu sē fie pedepsitū, chiarū cândū «nequī uă crimă nu a săvîrşitū, saū crimele quarī «însoçiescū numele. Iată conduita provisorie que «amū avutū quótre aquei quarī mi s'a denunþiatū «qua chreştinī: Iamū interogatū daquō sîntū chreştinī; dupē cererea lorū, le amū făcutū a douē şi

«a treia ore aqueeși chestiune amenințându-i quu
 «morte. Cândă aș persistatū iamū trimesū subli-
 «ciului, quăci fēră a examina aqueia que profesēsă
 «este criminalū, nu m'amū indoitū quē quelū puținū
 «opiniatritatea și obstinațiunea lorū inflexibilă nu
 «va merita pedepsă. Printre aquei quarī aș fostū
 «mai înfocați, sūntū cetățeni romani, pe quarī iamū
 «deosebitū d'ntre quei alți spre ai trimete la Roma.
 «Atențiunea d'a urmări uă asemenea causă a în mul-
 «țitū fōrte multū numerulū după quumū se întim-
 «plă adesea și mi s'a presantatū diferite speciī qua
 «sē mē decidū. Mi s'a presantatū unū memorandū
 «anonimū, conținândū uă listă de numele multorū
 «ómenī. Darū aquei quarī mī s'a presantatū în a-
 «quéstă condițiune, aș negatū quă sīntū saū a fostū
 «vreuădată chreștinī. În adevărū ei a repetatū după
 «mine formulile de rugăciune que adresămū Țeilorū
 «noștri: aș oferitū tāmīe și vinū chipului tēū, pe
 «quarī l'amū adusū expre quu statuele divinități-
 «lorū; în fine aș blestematū pe aquelū quarī se nu-
 «meșce christū. Basatū pe aqueste probe amū cre-
 «dūtū de datorie ai achita de acusațiune. Quóquī
 «se spune quă daquă este vre unulū adevēratū chre-
 «știnū nu se supune la nequī una din aqueste. S'a
 «găsitū alții quarī aș declaratū quō sīntū chreștinī,
 «și în urmă aș negatū; alții chiarū aș declaratū
 «quă aș fostū altă dată, dērū quarī nu mai sīntū,
 «de trei, saū de mai mulți ani și chiarū de douē-

«decî anî. Toți aũ adoratũ imagina tea și statuele
«deilorũ; toți au consimțitũ a blestema pe Christũ.
»În fine protesta quõ tõtã erórea lorũ nu a con-
«sistatũ dequõtũ quo se aduna într-uã ãi însemnatã
«maï nainte de rêsãrirea sórelui, și acolo adora pe
«Christũ qua pe unũ ãeũ; cãnta imnuri în onórea
«lui, și se lega prin jnrãmẽntũ a nu face nequĩ uã
«crimã, a nu comite nequĩ uã hoție, nequĩ violențã,
«nequĩ adulterũ, a nu fugi dela credința promisã;
«a nu declara depositile que li se vorũ confia, dupẽ
«quarĩ se retrãgea, și iarũ se aduna din noũ spre
«a lua împreunã unũ nutrimentũ comunũ și ino-
«centũ. Eĩ maï declararã quõ se obținurã de aqu-
«este obiceiuri dela publicarea decretului, prin qu-
«arĩ conformũ ordinului tẽũ, amũ interãdisũ întruni-
«rile. Spre a mẽ încredința bine de faptũ, amũ or-
«donatũ qua sã se supue la interogatorũ douẽ fe-
«meĩ sclave, și nu amũ pututu descoperi altã cri-
«mã dequõtũ uã superstițiune plinã de incertitudine
«și de nebuniĩ. Pe aqweste considerente amũ sus-
«pendatũ cercetãrile mele și amũ preferatũ a te
«consulta, quu atõtũ maï multũ quõ numerulũ aqu-
«elorũ quarĩ se gãdescũ în pericolũ de acusare pen-
«tru aqwestũ faptũ, este fórte mare, și coprinde per-
«sóne de tóte etãțile, din orĩ que sexũ și din tóte
«condițiunile. Quõquĩ nunumaĩ orașele, darũ și sa-
«tele și câmpiile sîntũ infectate de contagiunea a-
«queștiĩ superstițiunii. Quu tóte aqweste rẽulũ nu este

«fără remediū. Amū începutū să vėdū templurī qua-
 «rī eraū maī deserte a se repopula; sacrificile so-
 «lemnele de multū timpū întrerupte, reluīnduși
 «aquumū celebritatea lorū. Nu se găsea maī nequī
 «unū cumpărătorū pentru victime; astăđi se vėndū
 «multe. Din aqweste se probésă quă daca s'arū des-
 «chide calea căinței mulți ómenī s'arū putea reīn-
 «tórce le vechia lorū credință(147a).»

Aquésta epistolă ne este quelū ânteiū actū ofi-
 cialū de uă mare valóre quarī ne constată simpli-
 citatea și inocența obiceiurilorū primilorū noștrī
 părinți chreștinī; probă de quarī nu este nequi uă
 îndoială, pentru quō este scrisă de mâna aquelui
 quarī îi condamna la mórte. Ea atestésă înmulți-
 rea pestu măsură a chreștinilorū, în atâtū de scurtū
 timpū dela nașterea lui Christū. Pliniū quarī era
 unū omū învățatū și plinū de idei juste, fără a
 examina bunulū saū rėlulū unei doctrine, condamna
 fără cruțare pe toți aquei quarī ținea constantū
 la Christū. Traianū atôtū de înțeleptū și bunū dom-
 nitorū nu era multū dispusū contra chreștinilorū
 qua generalulū sėū, quăruī respunse la epistola de
 susū în termenīi aqueștia:

«Tu ai făcutū scumpulū meū Pliniū, după quumū
 «trebuia, în discuțiunea causerū aquelorū quarī
 «ți s'a denunțiatū qua chreștinī. Quōquī nu se pôte
 «stabili uă lege generală, nequī uă formă de pro-

«cedură quarī sē fie aplicabilă la tôte casurile. Nu
 «trebuie sē faci cercetări spre ai descoperi ; daquō
 «suntū trimesi în naintea tribunalului tēu și ești
 «convinsū de culpa lorū, trebuie sē'i pedepsești quu
 «aquea diferență daquō vre unulū négă quō este
 «chreștinū, și probēsă declarațiunea sea prin faptū,
 «adică adorândū deii noștri, chiarū daquō aū fostū
 «suspecti în trecutū, căința lorū trebuie sē le pro-
 «cure pardonulū. Quōtū pentru memórele anonime,
 «nu trebuie sē le ei în considerațiune în nequī uă
 «affacere. Este unū lucru de unū exemplu urâtū,
 «și quarī nu se potriveșce quu timpurile nóstre.»

Unū incendiū consumēndū mai multe edifice pu-
 blice și unū mare numărū de case particulare în
 Nicomedia. Pliniū, ceru permisiunea a forma uă con-
 frație compusă de 150 persóne, quarī sē pótă da
 ajutorū în orī que momentū în asemenea casurī.
 Traianū refusă : «Sē nu uitămū, scrie elū genera-
 «lulū, quō aquele pretinse societăți de ajutorū n'aū
 «fostū mai adesea de quōtū ocașiuni de desordine.
 «Orī que nume le amū da, orī quarī arū fi cau-
 «sele reuniunei lorū, orī quōtū de scurte arū fi sean-
 «țele lorū, este unū pericolū în essistența aquelorū
 «confrații(147b).»

Aqueste corespondenți suntū singurele cause que
 facū pe unii autorī a condamna pe Traianū quō a
 persecutatū christianismulū. De și acestū impera-

torü luminatü póte de zelulü superstiþiosü alü religii se, séü póte înþelatü de uä greþitã politicã, prin quarü credea periculosü statulü orü ce nouë religie, quö-quï era obligatü prin jurãmentulü que depusese la suirea sea pe tronü, quö va susþine religia statulü þi dreptulü justiþiei, i-a motivatü îndemnarea d'a pune uä stavilã propagãrii christianismulü, însë nu quu atãta furie þi rëutate qua predecesorii þi qua cuccessorii sëi. Historia eclesiasticã conservã numele aquelorü pãrinþi quarü a sufferitü martirisarea sub Traianü pentru fidelitatea lorü quötre Christü. Quu tóte aquesteã unii autori prequumü Abbatele de Berault-Belcastel laudã prea multü pe Traianü quö elü prin calitãþile quele dulcü ale sufletulü sëü nu persecuta în aquelü gradü christianismulü qua së nu permitã întinderea lui.(147c)

ALÜ VI CONSULATÜ ALÜ LUI TRAIANÜ. — TERMINAREA DRUMULÜ DE LA BENEVENTÜ LA BINDÜ. — ROMA SE INDESTULÉSÄ DE APÄ. — FORUM LUI TRAIANÜ. — DESCRIEREA DIFERITELORÜ MONUMENTE ALE FORULÜ.

Quötre anulü 112 (alü Romei 863) Traianü obþinu consulatulü pentru a VI óre; în aquestü timpü se termina drumulü que pórtã numele sëü quarü mergea de la Beneventa la Bindü þi piaþa traianã din Roma unde se înãlþase Colóna lui în urma resbelelorü Daciei(148).

(147c) Hist. de l'église. t. I. p. 303.

(148) Tillemont t. IV. p. 171.

Roma fiindă lipsită de fântină, Traiană ordonă a se aduce din lacul Sabatianus ună isvoră prin a-peducă quară și astăđi esistă(149). Construcția a-queștii întreprinderi avea uă lungime de 35 mile, parte pe snb pământă parte pe arcade. De și rui-nată de goși în anulă 536, însă se repară quătre anulă 1612 și se termină la Ianiculă unde formésă fântina Paulină. Ună forumă noă fu asemenea de-corată de opere de arhitectură, ale quăroră ad-mirabile ruine arată quă epoca lui Traiană a fostă aqueia unde arta romană dobândise stilulă quelă mai înaltă și eleganța quea mai majestuasă.

Forum lui Traiană, complecta aquea admirabilă serie de mărețe palate quară sub împerei primeloră secole, umplea treptată lunca ce desparte Muntele Palatină de măgura Quirinală. Răđămên-duse pe forum lui Augustă, se întindea pêne aprópe de câmpulă lui Marte: opera quea mai intinsă și quea mai miraculóssă que póte să fi executată ar-chitectura romană; aquestă monumentă se compu-nea de:

1. *Arculă de triumfă* înălțată de senată în on-nórea campaniiloră dace, și dărămată din motive necunoscute, sub domnia lui Constantină quellă Mare.

2. *Atrium*, piață încongiurată de colónne, cu sta-tuia equestră a lui Traiană în međiulocă. Inveli-

șulă galeriiloră era decorate de cai de bronză aurită și de trofee militare luate della inimică.

3. *Bassiliqua Ulpiană* ținută de două rînduri de colónne de granitú vênétú și galbenú antică, quare forma în totalú cincî sale. Pavagiú era de marmură frigiană (pavonazzetto).

4. *Colónna Traiană*, înpresurată de uă mică curte de 60 picere quadrate.

5. *Marea Bibliothecă Ulpiană*, conservată în două părți de zidire (pentru litteratura latină și grécă), una la drepta, quea-l-altă la stînga colónnei.

8. *Templulú lui Traianú*, consacratú de imperatorele Adrianú.

Spre a se putea obține spațiú necessarú pentru atîtea edifices, a trebuitú negreșitú a se curăța culmea care înpreuna Quirinalulú cu muntele Capitoliú, si a quărui înnălțime era mai multú de 40 metre. Inscriptia colónnei ne învățá quô în dorința d'a perpetua suvenirulú unei întreprinderi atitú de colossală, senatulú ordonă ca înnălțimea aquellui monumentú să represinte mészura muntelui micșoratú. Autorii vechi sîntú unanimi în admirația lorú pentru Forum Traianú; chiarú dupě două secole della terminarea lui, quândú Constantinú își făcu intrarea sa triumfală în Roma, rěmasse uimitú înnaintea proporțiunelorú și magnificenței acestei neimitabilă cap-de-operă(a).

(a) Totalulú Forului există chiarú în secolulú alú IX quari este menționatú în notele c ăugărului Einsiedel. p. 62.

Planulū Forului quu tóte aqwestea se pare a nu fi uă operă originală; în grandiosulū sēū totalū prequm și prin destinația sea, — quócī urma sē coprinđă sepulcru imperatorelui, — amintea unū palatū egiptēnū construitū la Teba și cunoscutū sub numele de «Mormēntulū regelū Osymandryas». Descripția pe quare unū historicū grecū, contimporanū cu Caesarū, ne a datū din aquellū celebru monumentū, inlesnindū d'a descoperi mari analogii quu Forum. Unū pilonū, adică uă pórtă compassă de douē turnurī piramidale, servea de intrare la mormēntulū regelū, precum arculū de triumfū conducea la atrium lui Traianū. Aquestū atrium, singurū este copiatū dupē peristilulū egipteanū, curte quadrată înpresurată de colónne, și în quare se vedea statuia colossală a mortului quu unū șirū mare de bas-reliefurī represantāndū resbellele lui Osymandryas contra revoltașilorū din Bactriana. Dupē trecerea unei a douē porți, se conducea în uă sală hypostylă susșinută de uă mulțime de colónne și destinată, ca Basilica Ulpiană, la seanțe judiciare. Unū coridorū ducea la Bibliothecă, numită «spitalulū suffletului»; dupē quare la unū templu consacratū marelorū divinități, prequm și la regele reposatū unde era înmormēntatū.

Colóna Traianū este daqua nu mă înșelū, uă imitație a celebrei Panium a Alexandrii.

Nu mai este îndoială, quă Architecorulū forului,

Appolodor din Damascū, alle quăruī tóte proiecte pórtă semnulū unuī gustū fórtē pronunțatū pentru arta colosală, s'a inspiratū de studiile minunilorū din Egiptū. Din nenorocire avem prea puține scrieri biografice asupra aquellū mare artistū, și afară de colónă. Elū este aquelū quarī la 104, făcu marele podū de peste dunăre și quarī propusse unū colossū al Lunei, pe quând era obligatū de a mari statuea Neroniană a Sólului, quare decora Palatulū auritū. Sub domnia luī Adrianū, Apolodorū cădu în disgrație; princiulū quare ordonasse derămarea podulū dunărei se simți ofensatū de vivacitatea obicinuită a critecei artistulū quaru'i îi răspunse prin uă condamnare la mórte.

Colónna Traianū se compune de patru părți : de sub-basă, de pedestalū, de fusulū curonatū qu'unū capițelū dorianū și de statuia imperatorulū.

În sub-basă se afla camera sepulcrală destinată a priimi cenușa luī Traianū. Ea fu înadevărū depussă în uă urnă de aurū, fěără a se putea spune daqua aū statū aqui multū timpū. Este probabilū quă după luarea Romei, la 24 augustū 410, Visigoții, lacomi de tesaure, violară mormēntulū; quăci quândū papa Sixt-Quint il deschisse, bolta se află gólă. Astăđi este ziditū, măsură que s'aū cređutū necesară pentru a assigura soliditatea colónnei, atit de orī compromissă de cutremure de pământū.

Statuia luī Traianū de bronz (aurită?) pusă în

vêrfû, n'a fostû cu putință a resista injuriilor secolilorû barbare. Imperatorele era reprezentatû în vestminte militare țiindû într'ua mânã cârja, și în quea altã este probabilû uã Victorie pusã pe unû globû. La 1587, Sixt-Quint înlocui acéstã statuie, dërãmatã de multû timpû, quu aquea a Sântuluî Petre, fãcutã de aramã auritã, innaltã de 19 palme romane. Domnulû apostolilorû, quu fația cãtre Vaticanî, ține în mânã dréptã evangelia și în stãnga cheile.

Colóna Traianû este uã colónã pe care arhitecțiî romanî uã numea *columna cochléta* (κοχλις), din cauza scãrei învêrtitã (cochlea, κοχλιας) fãcutã în lãuntru și conducëndû la vêrfû. Aquéstã scarã are 185 trepte luminate de 43 ferestruî (rimae). Totalulû este formatû de 29 iespedî mari de marmurã albã de Paros, din quare 8 suntû la pedestalû, una la basã, 17 la fusulû stîlpû, 1 la capulû colónêi și 2 la acroterû. Ferestrele și scãrile în formã de melcû suntû tãiate chiarû în fie-quare lespe-dã, formate ca fusulû morei. Historia quelorû douë resbele contra Dacilorû este reprezentã pe unû ruloû (volumen) de bas-reliefurî quarî șerpuescû înprejurulû colónêi în 23 spirale.

Aprețuite din punctulû de vedere alû artei, a-queste sculpturî pörtã semnulû distinctivû alû secoluluî lorû. Totalulû este grandiosû, conpoșiția a-

vută și variată la infinit, stilul unei noblețe, de uă putere, de uă energie incontestabilă.

Quu quătū spirala (sucitura colónnei) se înnalță quu atitū bandă (fașei) devine mai lată; mărandū figurele în măsură que se depărtésă de vedere, artistulū a făcut astfelū qua tóte părțile operiī sélle sē se destingă quu uă egală facilitate. S'a cređutū que pe bas-reliefurī a esistatū semne de culóre și aprețuitorī competenți aū conchisū din aquéstă, póte rēū apropo, quă colónna aū fostū lucrată cu sculputurā polychronă. Aquéstă assertiune, contrađissă de multū timpū se pare a nu se basa pe probe seriósse; este mai aprópe de adevărū quă sórele de șeptespređece secole, foculū cerului și incendiurile palatelorū Forului ar fi produsū aquestū felū de iritație que se vede astăđi pe colónă. Partea despre méđiē đi și expusă la ploī a sufferitū atit de multū inquătū epiderma figurilorū este mai de totū ștérșă. Aféră de aquéstă fusulū, colónnei are patru-spređece semne asemăanate cu loviturile proiectilelorū de tunū: elle însemneasă loculū que occupa scóbele de bronzū scósse de barbarī.

Colónna lui Traianū urma sē fie, după ideia arhitectorului unū felū de etalonū metricū măsurēndū 100 picere romane (29 metre 626 cent.) începēndū della briulū basei pēnē la abacu (virfulū) quare încoronésă capitelu. Verificația aqueștiī cifre autentice

datorată lui L. Canina(a) a permisă examinarea distanțelor mărginilor militare ale drumului Ap-pienne și d'a determina, quu quea mai mare acurateță vechia millă romană. Dar după quum Apol-lodorū își propussese d'a arrëta tot-d'ua-datū în-nălțimea dëlului tăiatū (curățatū din fația pământului) pentru construcția Forului, se vëdu silitū d'a afunda pedestalulū, quare de atunci deveni multū mai josū avëndū în vedere proporția gigantică a colônnei.

În al X-lea secolū (975), colónna Traianū servea de clopotară unei mănăstiri construită pe locul vechiului Forum. Ea ținea de biserica Sântului Nicolae, quândū, la 1162, municipalitatea Romei uă alătură monastirei Sântului Cyriacū, și opri, sub pedépsă de mórte vëtămareaă quellui mai frumosū ornamentū historicū allū Orașului Eternū.

(a) Deosebī de Canina, D. Aurès (Études des dimensions de la colonne Trajane au seul point de vue de la métrologie. Nimes, 1863) probésă quă tóte dimensiile monumentului sântū regulate după systemulū *modularū*, și quă innălțimea reallă a colônnei (29m,9092) întrece mësura theoretică (100 picere, equivalindū quu 29m,626) quu aprópe 30 centimetre. Comparindu-se mësurile luate quu uă mare exactitate de Piranesi cu aqueia (adessea greșită) publicată de D. Lèveil (Encyclopédie d'architecture, 6e année, pl. 66, 67, 68), se dobîndesce rezultatele următóre:

Înnălțimea acroterului	2m,9136
Înnălțimea totală a colónnei în starea sa actuală	38m,2215
Diametru inferiorū	3m,1112
Diametru superiorū	2m,9259

Sub basa, astăđi afundată prin innălțarea pământului, se compune de nouë trepte; mai multū, uă dată exista, sub acroterū uă lespedă de marmură în quare statuia era săpată. Totalulū măsura póte 140 picere romane (Aurès, p. 77.)

Duoi papî aũ ilustratũ regnulũ lorũ prin inteligenta atenție que aũ datũ operei lui Apollodorũ. Paulũ III Farnes (1534—49) ordonã d'a ridica tôte dërãmaturile que acoperea basa, qua liberũ se se pótã umbla în prejurũ. Dupẽ aquesta, Sixtu-Quintũ, la 1587, însercinã pe architectulũ seũ, Domenico Fontana, d'a dërãma casele din prejurũ și a opera restaurarea quarĩ i se va pãrea necessariũ, și d'a construi zidulũ din prejurũ.

Columna lui Traianũ de mai multe ori a servitũ de modelũ pentru alte colónne trionfale(a). Aquea a lui Marcu Aureliũ, innãlțatã dupẽ campaniile selle germanice, și aquea a pieței Vandom, consacratã în memoria Armatei quellei Mari franceze, nu sũnt de quãt copii frumosului monumentũ(150).

IMPRESIUNEA LUI CONSTANTINŪ QUELŪ MARE LA VEDE-
REA FORULUI. — CANALULŪ DE SUEZŪ FĂCUTŪ DE TRAI-
IANŪ — SERVICIULŪ POSTALŪ SE PERFECTIONESĂ — CA-
NALULŪ TIBRULUI — A DOUË CAMPANIE A LUI TRAIANŪ
IN ORIENTŪ. — CUTREMURULŪ DE PĂMËNTŪ IN ANTIO-
CHIA. QUÂNDŪ TRAIANŪ SE RĂNEȘCE.

Quãndũ Constandinũ quelũ Mare veni pentru pri-
ma óre la Roma, admirã atãtũ de multũ colosalele
monumente ale lui Traianũ în quõtũ credea quã a-

(a) Fõrã a se vorbi de colónna Congresului la Bruxellũ, de colónna Juillet pe piața Bastillei, și de colónna Alexandrinã la Petersburgũ.

(150) Froehner, la celonne Trajane.

queste nu suntă producțiunii de mâinile omului și simțindu-se în neputința de a le compara quu alte monumente și uimită de strălucirea colóneloră que înconjura statuia equestră a lui Traiană ÷ise: quă quelă puțină va turna ună cală de bronză quară va fi mai bună de quôtă a lui Traiană : «Ast-felă veă avea ună cală, răspånse persanulă Hormisdasă quară era în suita lui; dar renunță ală locui în asemenea nobilă grajdă(151). Canalulă de Suesă este iară uă operă a lui Traiană și quară nu s'a terminată de quôtă după mórtea lui(152). Serviciulă postală prequumă și căruciórele de poștiă inventându-se de Augustă, Traiană le perfecțiună într'ună modă mai practică(153). Elă construi ună drumă mare împetrită quare taecea prin tóte țările barbare de la marea Négră pênă în Galia și pe quară quineva umbla quu mare facilitate și siguranță(154). Roma suferindă adesea de inundațiă din cauza vër-sării Tibrului, Traiană construi ună canală spre a diminua creșterea riului.(155).

La anulă 113 (al Romei 864) Traiană plecă din Roma(156) quu sã încépă a două compania contra părțiloră. Plecarea lui directă contra aquestui

(151) Amm. Mar. car. XVI. c. 10.

(152) Letronne. t. 1. p. 429.

(153) Aurel. Vict. in. ep.

(154) id.

(155) Plin. epist. 8. ep. 17.

(156) Nouv. Biogr. Génér. t. 45. p. 597.

poporū nu dete nequī uă bănuială spre a se rescula contra romanilorū, quōquī Cosroe ceruse chiarū unū ajutorū imperatoruluī qua sē restabilese desardinia poporuluī sēu resculatū(157). Quāndū părții înțelese planulū imperatoruluī provocară pe veciniī lorū a lua armele contra lui și ridicară uă armată formidabilă.

Dupē mai multe lupte parțiale que avu Traianū în tōmna anuluī 114 se întorce în Antiochia capitala Syrii, quarī din cauza unū cutremnrū de pământū în timpulū erniī fu mai de totū ruinată. Aquestū orașū era plinū de trupe romane, de diferiți dignitarī streinī ai popórelorū din Asia, de uă mulțime de particularī quarī avea afacerī la curte, de comersanți, curiosi, astfelū inquôtū nu rămase nequī unū poporū din Asia, Afriaca și Europa quarī sē nu aibă unū represantantū la aQUESTĂ calamitate și totū imperiulū romanū se sufferi într'unū singurū orașū. Cutremurulū fu însocitū de mai multe trăsnete, de uă furtună teribilă și de unū urletū înspăimintătorū que se auđea pe sub pământū.

Cutremurulū quelū mare se simți mai multū la 23 Decembre. Traianū scăpă cu mare dificultate prin ferestra camerii unde ilū surprinse aquestū înspăimântătorū accidentū și cădēndū în stradă rānitū fu ridicatū de unū trecătorū conducēndulū departe de ori que edificiiū în hypodromū petrecāndū restulū

timpului quôtă ținu cutremurulă în aquestă locă. Astfelă se scăpă viața unui Prință atătă de iubită și adorată nu numai de poporulă romană dară chiară și de ceră. Răulă se simți în uă mare întindere a țerii, dară partea quară suferi mai multă calamitate fu Antiochia qua centrulă cutremurului. După tôte probabilitățile numărului vicțemeloră a fostă mare, între quară Consululă Pedo zdrobită în ruinele locuinței seles. Quăndă liniștea se restabili, se căută prin dărămătură corpurile aqueloră quară putea să fie necesară oră que ajutoră. Intre viă nu se găsi de quôtă duoă copii unulă quu muma sea vie, quară îlă nutrise și se lăptase însuși quu propriulă seă lapte; quelă altă quară sugea peptulă mumei sele mórte.(158)

TRAIANŪ SE PROCLAMĂ IMPERATORŪ PENTRU A VII, A VIII ȘI A IX ÓRĂ. — CONSULTAREA ORACOLULUI HELIOPOLIS. — PODULŪ DE PESTE TIGRU. — SUPUNEREA ADIABENEI, CHALDEII ȘI BABILONULUI.

În primăvara anului 115 pe quăndă inquă Traiană se afla în aquestă orașă trupele sele sərbîndă victoriile que se repurtase asupra diferiteloră popóre îlă proclamară de *imperator* pentru a 7, 8, și a 9 óre(159).

Traiană simțindu'și puterile óre quumă slăbite și

(158) Dion. 68. 25. Euseb. Chron.

(159) Gruter. p. 218. Goltz. p. 65 66.

mai nainte de a începe campania, quu îndemnulă amicilor și generalilor săi voi a consulta oracolul Heliopolis din Phenicia asupra succesilor resbelului que era să întreprindă. Aquestu oracolū avea uă reputație din quele mai mari pentru poporul din prejurū. Traianū nu era credulū și voia qua să pue la încercare pe deulū mai nainte de ai încredința confiența lui(160). Îi trimese uă hărtie albă bine sigilată, cerândū răspunsū asupra coprinsului. Preoții quarī serveau oracolulū, știa quu mare dibăcie a deslipi pliculū fără a se cunoște. Ast-felū răspunsulū la consultațiune său mai bine la risulū imperatorului, fu uă chărtie asemănată lui, fără nequī uă literă scrisă. Imperatorele nu bănuī nequī quumū fraudă și ast-felū creșindu-se asiguratū de divinitatea oracolului, îi adresă în unū plicū sigilatū qua și quelū anteiū uă consultațiune seriósă; prin quarī ilū întreba asupra sôrtei que voia a cunoște și daqua se va întôrce la Roma învingătorū asupra părților. Deulū pretiuse quă nu pôte ști atâtū de multū spre a satisface pe imperatorū asupra unei asemenī questiune, quu tote aqwestea îi trimise dreptū răspunsū unū symbolū enigmatiq și susceptibilū de miī de interpelațiuni diferite. Era uă nuiă de viță ruptă în bucățele. Dupē aquestū evenimentū, oracolulū nu lipsi de a se justifica și de a găsi în răspunsulū său uă adevărată predicere

a morții imperatorului. Se pretinse quă nuiaua ruptă represinta corpulū imperatorului redusū în cenușă și dusū în aquésta stare la Roma(161).

Traianū mîndru de succesele que avu anii trecuți, plinū de confiență în sine și în armata sea; necunos-cîndū adevăratulū sensū alū semnului que obținu qua răspuns de la oracolū, începu resbelulū quu începerea primaverei îndreptîndu'și mersulū quătre Adiabena, quarī făcea parte din Assyria. Qua sē pătrunđă aqui trebuia sē trecă Tigrulū și prin urmare era absolutū necesitate a se stahili unū podū peste aquestū fluviū. Țara fiindū lipsită de lemne de construcție trebuia sē se găsească unū međiū-locū a se remedia aquesta lipsă; pentru quarī Traianū construi în pădurile vecine ale Nisibeī unū mare numărū de vase, și alū quarī părți sē se pótă desface și așieđa după voință. Aqueste încercînduse în căruțe se transportate pe malurile Tigrului, îndreptulū Cordienii. Așieđarea podului nu se putu face fěră dificultate quaquī barbarii se preparase a opri lucrarea, și prin dese atacurī neliniștea pe lucrătorii și armata romana. Îndată que quele antăiū vase fură strînse și date pe apă, pline de soldați legionari opriră quu înlesnire ardórea îndrăsnéță a inimicului. Quîndū barbarii văđură quă uă mulțime de vase suntū pline quu soldați, quarī se părea quă esū din pămîntū într'ua țéră unde nu creștea de locū arbori, începură a da

dosulū de frică, lăsîndū a se termina stabilirea poduluī pe quarī Traianū îlū trecu(162).

Nota. Metoda quu quarī romaniī construia podurile volante fiindū, fôrte interesantă nu putemū trece quu vedere a nū da uă descripțiune mai alesū pentru simplicitatea lorū. Vasele que se destina pentru aquestū scopū, erau de uă lărgime fôrte mare, și se punea a pluti pe lîngă malū queva mai însusū de loculū quarī era decisū pentru stabilirea poduluī. La semnalulū datū se slobozea unulū din aquele vase, quarī se scobora urmëndū cursulū apeī pe lîngă malulū pe quarī romaniī erau stăpîni, și quând se vedea sositū pe loculū însemnatū, se arunca în apă unū coșū mare plinū quu petre, țîinduse de uă frînghie qua în locū de ancoră spre a popri vasulū. În aquestū timpū pe quândū se sprijină despre cursulū apeī, se prindea de quea laltă parte de uscatū quu frînghiī tari. Spre a se acoperi spaciulū que se lasa între malū și vasū se punea scândurī una lîngă alta, stabilinduse astfelū comunicațiunea. Peste golulū que lasă vasulū în năuntru se punea diferite obiecte qua sē se pôtă face unū locū propriū umblării. Restulū lucruluī nu era dequôtū uē repetire a quelorū descrise, aruncânduse de rëndū quâte unū vasū, lipinduse de quelū altū pênă quôndū se ajungea la malulū opusū. Quelū din urmă vasū

quarî atingea malulû avea unû turnû, uă pórtă și plinû quu catapulce, saû de mașine a arunca să-gețî(a).

Pe quândû Traianû supunea Adiabena și intra în Ninosû séû Niniva, în Arbela și Gaogamela celebre prin victoriile lui Alexandru quelû Mare generalii lui supunera Chaldea și Babilonulû(163).

TRAIANŪ VISITÉSĂ BABILONULŪ UNDE MURI ALEXANDRU QUELŪ MARE. — INTRAREA ÎN CAPITALA PARȚILORŪ. — TITLU DE PARTICŪ. — PROCLAMAREA DE IMPERATORŪ PENTRU A X ȘI A XI ÓRE. — IMPERIULŪ ROMANŪ SE ÎNTINDE PÊNĒ LA INDIĪ. — SUPUNEREA ARABIĪ. — INDIA RECUNÓȘCE DOMINAȚIA ROMANĂ. — REVOLTA EBREILORŪ, NIMICNICIREA LORŪ.— TITLU DE IMPERATORŪ PENTRU A XII ȘI XIII ÓRE.

Dupě aqweste victoriiî imperatorulû trecu înapoi Tigrulû și coborînduse în pământulû Babilonulû, intră fõră niqûi uă resistență în capitala lorû una din quele șepete miracole ale lumii. Elû visită aqui casa unde muri Alexandru quelû Mare făcêndu-i-se uă ceremonie demnă de dînsulû(164). Puterea părțilorû nu numaî se slăbi prin resbelulû que le dete romaniî qui chiarû și prin revoluțiile interiõre la quarî era supusă țera lorû. Ast-felû Traianû profitêndû de slăbiciunile lorû, se simți în putere a

(a) Suida.

(163) Tillemont. t. IV p. 245.

(164) Dion 68. 27.

merge contra capitalei loră. Urmându acestă plană trebuia negreșită a trece iară Tigrulă și spre a putea transporta materialulă podulă que construisse pentru trecerea în Adiabena, se decise qua în loculă unde voia a'și stabili aquumulă podulă, se scurgă uă parte din apele Tigrului în Eufrată prin canalulă vechiă Naarmalcha, construită de regiă Babilonului; dară observându quă nivelulă Eufratului în loculă unde începuse a săpa canalulă se afla mai ridicată de quătă aquelă ală Tigrului quară prin repediciunea apeloră ară fi făcută uă navigație dificilă(165), renunță la acestă proiectă și transportă totă materialulă podulă pe uscat în săniă într'ună locă unde quele două riuri sântă puțină depărtate unulă de altulă, și construi ună podă peste Tigră; luă Seleuca și în curându posedă și Ctesifonă, atunci capitala parțiloră și în urmă a perșiloră(166); în acestă orașă prinse pe ficia lui Cosroe și luă tronulă de aură ală regiloră Parțiloră(167) iară Cosroe scăpă quă fuga quumulă putu fōră a se mai gândi la thesaurile sele. Aquestă victorie atōtă de strălucită îi procura din partea Romei titlă de *Partică*, și soldatiă îlă proclamară de imperatoră pentru a X și a XI óre(168).

Senatulă deosebită de aceste titluri que asocia

(165) Amm. cart. XXIV. Cellar. Geogr. Ant. III. 16.

(166) Dion 68. 25.

(167) Spart. in Adr. c. 13.

(168) Noël des Vergers.

aquestui imperatoru atotu de mare in calitatile sufletului seü si priimindu nuvele pe fie-quare di de succesele repurtate de legiunile romane asupra inimiciloru Romei, permise lui Traianu a intra in capitala imperiului in triumfu de quote ori va voi(169). Portulu Ancona quaru punea in comunicare Marea Adriaticu quu Italia, proectata de Traianu inquu pe quandu era in Roma, avu fericirea a se termina in aqestii ani, pentru quaru atotu poporulü quotu si senatulü îi aducea multumire lorü prin diferite demonstrațiuni si inscriindu numele pe diferite monumente quaru se probese posterității gloria si faptele sele ilustre.

Luarea Ctesifonului nu numai ilu facu stapinu peste tote locurile din pregiuru, daru chiaru si pe quele mai departate, supuse pe Marcomani, pe Carduini, Antemisia uä provincie mare din Persia si totu teritoriulu situatu d'intre Babylonu si Indii (171). Assiria, Mesopotamia si Armenia recunoscendu-se din noü provinciü romane se obligara a plati unü tributü anualü, ast-felu limitele imperiului se intindea in partea despre orientu penë la Indii(172).

In primavera anului 116 Traianu parasindu Antiochia, se puse din noü in calatorie spre a visita locurile invinse, unde gasi totulü liniștitü

(169) Dion. 68. 28.

(170) Onup. in fas. pag. 219.

(171) Eutrop.

(172) Ammian. cart. XXIV p. 265.

și în pace. Dorindă a vedea golfulă Persică se ambarcă quu trupe pe nave și quu totă timpulă furtunosă, quu tótă rapiditatea riului, quu totă fluxulă mării, pluti în josulă Tigrului făcându-se stăpînă pe Mesena, uă insulă formată de Tigru la gura lui și inpușe tribută regelă ei numită Atambilă. După aquește Traiană nemulțumindu-se quu aqueia que poseda merse quu victoriile pênă aprópe de Oceanulă Indiană unde vedëndă uă navă quară călătorea quótre Indiă đise: «Daquă aș fi mai june, de sigură purtamă resbelă «Indianilor.» Elă voia prin aquéșta a urma exemplulă lui Alexandru quelă Mare daca providența nu era în contra lui(173).

Flota romană împărțită în mai multe escadre impuse dominația sea tuturilor țeriloră mărginașe quu golfulă persică și quu Oceanulă Indiană despre Arabia si Persia și se đice quă chiară uă parte din Indiă recunoscă dominația romaniloră (174). După aquește Traiană merse totă pe mare prin Sudulă arabii, prin golfulă arabică saă marea Roșie în Arabia petrósă, reducândă din noă la ascultare pe locuitorii aqueștii țări quară se revoltase(175). Aquește noii victorii ne comparate quu a nequă unui Caesară, decise pe Senată a ridica lui Traiană ună arcă de triumfă chiară

(173) Freret. p. 55. 65. Eutrop. Dion. 68. 28.

(174) Euseb. Chron. p. 206.

(175) Arrian. in Peripl. Eryth. p. 6.

în piața que purta numele său și locuitorii Romei începură a face mari preparațiuni pentru alți priimi quu ceremoniile quele mai strălucite, însă el nu mai avu fericirea a se întorče în capitala imperiului, și finitulă acțiuniloră séle nu avu ună succesă bună quōquă quele mai multe popóre începură a se revolta contra Romei, ba înquō quele mai multe chiară masacrară trupele imperiale în garnisónele loră.

Dabia trecură cincă-șeci ani de la luarea Ierusalimului de quōtre Titu și evrei împrăștiați prin diferite orașe ale Asiei și Africii, amestecați printre locuitoră, formîndă stată în stată și liberă ași profesă religa loră, așteptaă ună momentă favorabilăqua să'si scuture jugulă Romană quei apăsa atâtă de tare. Profităndă de plecarea imperatorului spre Tigru, de nuvelile aflate quă în unele părți nemulțumirea este mare contra romaniloră, dodată se resculară în Alexandria, în totă Egiptulă, în Libia Cirenaică și începură a insulta locuitoră pacinici ai aquestoră provincii și a ataca chiară trupele romane quară erau fórté numeróse în aceste locuri(176).

În Egiptă, unde guverna generalulă romană Lupusă, sedițiunea degeneră într'ună resbelă fórté periculosă; în quea ântăiă lovire contra greciloră, evreiă avură mare reușită, însă aquéstă victorie uă plătiră quu mari perderă quōquă grecii fugindă în Alexan-

dria unde se fortifiară bine, masacrară pe toți eвреii fără distincțiune de etate sau de sexă.(177) Evreii din Cirena quară erau causa și instigatorii aqueștii revoluții, vedându quă n'aũ nequă uă speranță de a fi ajutați de connaționali loră din Alexandria, sub conducerea unui Luca sau Andrei pe quară îlă considera qua regele loră, atacă ră totă que le eșia înainte și pustiindă câmpiile Egiptului(178). Nemulțumiți numai de a masacra obiectele furii loră; qua nește tigri feroși, mânca carnea victimeloră; își spălaũ mâinile în sângele loră și le purtaũ pieile loră qua veștminte etc. Pe unele le strivea, pe altele după que le supunea la diferite torture le arunca animaleloră selbatice qua nutreț. Peste patru sute quinquă-đeci miă locuitori din Libia și din insula Cipru își aflară mormântulă din mâinile aquestoră barbari, fără lege și umanitate. Quu deosebire barbaria loră fu mai mare în Salaminia, unde după que nu lăsară quu viață nequă ună locuitoră, reduse în cenușă aquestă frumosă orașă și unulă din quele mai mari și mai populate din insula Ciprului(179). Despopularea Libii produsă prin aqueste barbare cruđisimi ale ebreiloră, se simți atâtă de multă în quôță în timpulă lui Adriană fu necesitate a se trimete mai multe colonii spre a uă reĩnpopula(180).

(177) Euseb. cart. IV. c. 2.

(179) Dion 68. 32.

(180) Oros. cartea VII. c. 12. Eus. in Chron.

Aquéstă purtare ne umană a evreilor escită atôtă de multă pe Traiană în quôtă se decise a le da uă penalitate după quumă merită nu qua umoră monstri și inimici umanității, qui qua la nește animale; pentru aquésta trimese în Libia pe Marcus Turbo quu uă armată tare și quu uă flotă spre aī ataca pe uscată și pe mare. Turbo întilbinduī le dete uă bătălie regulată, și toți quarī se prinse viī fură trecuți sub sabie. Aquéstă bătălie de și costă prea mulți bravi soldați însa puse uă frică atitū de mare în trupele evreilor que erau în alte părți înquôtă se înprăștiară în tótă lumea. Turbo înaintindū necontentitū în interiorulū țării avu aface și quu maruii pe quarī prin mai multe loviri que le dete îi obligă a recunósce puterea armelorū imperiale(181). Pe de altă parte trupele romane ajutate de locutorī estermnară pe toți evrei din insula Cipruluī, unde numele lorū în urmă fu atitū de uritū privitū înquôtă nu li se permise nequī uă dată a mai călca în pământnlū aqueștii insule și aquei quarī din cauza unei furtuni, valurile mării îi arunca pe stințele ei, daqua erau în viață se sugruma îndată și corpurile lorū se espunea pe câmpii qua se serve de nutrețū păsărilorū cerului și férelorū sēlbatrice(182).

Evrei din Mesopotamia asemenea se resculară

(181) Spart.

(182) Dion. 68. 32.

qua și quei din Libia, însă generalul Lucius Quetus îi sdrobi pretatindenii quu atitea putere înquôtă revoluția que cusetă a ridica contra dominației romane se termină prin a fi măcelăriți, și aquei quarî scăpa qua prin unū miracolū de urmărirea romanilorū fură obligați a emigra în țările ne supuse imperiului(183). Locuitorii quelorū mai multe țări que Traianū conchise în Orientū complotindū între ei sub conducerea regilorū și căpeteniilorū lorū, urmară esemplulū evreilorū. Toți qua într'ua unire, ridicară armele și masaerară saū puse pe fuga garnisónele romane. Imperatorulū, feră a perde timpulū, fu forțatū de a trimete pe quei mai bunī generali pentru quarī detașă contra lorū pe Lucius Quetus și pe L. Appius Maximus; aquestū din urmă fu învinsū și omorītū, după mai multe lupte crîncene que dete ebreilorū; iarū Lucius avu quele mai brillante succese asupra inamicului: reluă orașulū Nisiba; asediă și luă quu asaltū orașulū Edesa, pe quarī îlū reduse în cenușă. Din altă parte generalii Etucius Clarus și Iulius Alexandrus, reluară Seleuca pe Tigru și orașele din prejurū quarī se revoltase. Lucius dreptū recompensă pentru serviciile quele mari que adduse țării sele adoptive, și împarte imperatorelui, secondîndulū în succesele sele; fu numitū guvernatorulū Palestinei(184) quarī, din

(183) Dion. id. Amm. eart. XXIX. Euseb. cart. IV. c. 2.

(184) Dion 68. 32.

tóte provinciile romane era mai multă locuită de ebrei și mai multă dispuși de quótă alți populi la revoluțiune(185). Pentru aqweste victoriï Traianů lua pentru a XII și XIII óre quarī fu și ultimul titlu de impėratorů(186).

A DUOA INTRARE A LUŢI TRAIANŢ IN CAPITALA PARTILORŢ. — IMPERATORULŢ DĂ DE REGE PARTILORŢ PE PARTAMASPATŢ — ASEDIAREA ORAŞULUI ATRA IN ARABIA.— RETRAGEREA IN SYRIA.— MALADIA LUŢI TRAIANŢ, MOARTEA LUŢI. — ADRIANŢ SE PROCLAMĂ IMPERATORŢ. — A DUCEREA ŢĂRINEŢI LUŢI TRAIANŢ IN ROMA. — OAMENII LITERAŢI DIN TIMPULŢ AQUESTUIŢ IMPERATORŢ.

Dupė quumŢ ŢiserămŢ, mai tóte popórele din Asia se revoltase contra romanilorŢ și voia a scăpa de dominaŢia lorŢ, quarī îi apăsa fórte, însė prin dibăcia lui TraianŢ și a generalilorŢ săi fură aduși la ascultare, rămăindŢ din toŢi regiï aqwestorŢ popóre singurŢ SambelŢ, regele Meseniï, fidelŢ pėnă în fine. PartŢ, de asemenea nu făcură nequī uă mișcare spre a'si redobindi vechia lorŢ libertate, de témă qua se nu se descopere planulŢ lorŢ, quarī consista qua obŢinėntŢ unŢ rege din naŢiunea lorŢ, se încerce in urmă uă revoluŢie generală și dupė que pterile romanilorŢ vorŢ fi mai slăbite. TraianŢ înŢelegăndŢ planulŢ lorŢ, și qua se linișŢescă spiritele agitate, se

(185) Spart.

(186) Goltz. p. 86.

decise a le satisfice dorința, însă alegându pe unul quari era din partida romanilor. Chosroe, quari rătacea pretutindenî cerîndu protecția fostului său poporū spre a fi realesū de rege, nu avu nequî unū resultatū, din contra a atrasū mai multă ură a imperatorului. Traianū qua să pue uă ordine unei asemenî stări anormale de lucruri, își aruncă ochii asupra unū Partamaspates, fôrte puținū cunoscutū în historie, pe quari îlū instală de rege quu quea mai mare pompă. Pentru aquêsta merse la Ctesifonū, și adunîndū pe toți romanii și parții quari se afla în orașū și prin prejurū, se arcă pe uă tribună fôrte ridicată și dupē unū discursū magnificū asupra victoriilor sele și asupra fiitorului resultatū alū întreprinderilor sele, declară pe Parthaspates de rege alū parților, și îi puse diadema pe capū(187). Aquesta în adevērū rēmase fidelū romanilor, însă nefîndū aquelū quari era plăcutū părților, nu putu a avea nequî uă autoritate asupra supușilor sēi, qui din contră fu meprisatū și consideratū numai quu nume quă este regele lorū(188).

In anulū următorū, 117 (alū Romei 868), quari fu alū doē-decelea și quelū din urmă alū domnirii lui Traianū, fîndū consulī Nigerū și Apromanus(189),

(187) Occon. p. 213. Berag. p. 163.

(188) Dion. 68. 33.

(189) Cassiodor in Fast.

imperatorul se porni quu armata spre Arabia, qua să dea resbelū Agariniilorū, quarī nu voia a mai recunoșce dominația romanilorū, și înaintindū prin deserturile quele mai mari, asediă orașulū Atra(190). Aquestū orașū era una din quele mai tari forte-rețe, nu era nequī mare nequī frumosū, însă fórte avutū, quōquī aquī, adorindu-se sórele, popórele vecine venea de oferea darurī preçioșe deulū (191). Fortereța era apërată prin însuși poziția sea fisică, fiindū situatā în unū piscū de munte în mijloculū unei câmpii pustii, și unde nu se găsea de quōtū puțină apă și de unū gustū puturosū, lemne de focū și pentru construcție și furagii pentru cai lipsea. Arșița sórelū se simțea fórte multū în mijloculū unei asemeni câmpii, quarī contribuia prea multū la rezistența fortereței asediate. Quu tóte aqweste obstacule naturate, mai totū dauna greū de luptatū, abilitatea lui Traianū, ajutatā de bravura unei armate totū d'auna victorióse, asediulū înainta quu mare succesū și spargerea unei părți din murii fortereții se efectue (192), însă quândū era să se facă asaltulū, fu respinsū quu mari perderi. De și în perșonā alerga călare în tóte părțile spre a încunjura trupele, însă înspăimântându-se de plóia de săgeți, de grindina, de plóia torențială și de trăsnete que cădea

(190) Dion 68. 31.

(191) Dion. id.

(192) Herc d. cartea. III. p. 528.

asupra lor, se împrăştiară, retrăgându-se fără qua imperatorul sã pótã aî readuna spre a da alũ doi-lea asaltũ. In aquestã luptã, chiarũ Traianũ era sã fie rãnitũ, de şi se desbrãcase de semnele sãle imperiale spre a nu fi recunoscutũ, darũ părulũ sãu quãlũ albũ şi aerulũ sãu majestuosũ, descoperindu'lu, unii din inimiçi traserã quu sãgeþile asuprã'i şi, in locũ de alũ lovi pe dînsulũ, lovi pe unũ cavalerũ din suita sea. Dupẽ aquestã nereușitã, uã mulþime de mușce cãdurã pe tabãra romanilorũ, in quõtũ nu numai quã neliniștea somnului trupelorũ, darũ infecta chiarũ şi apa şi nutrimentulũ ómenilorũ, pentru aqueslea Traianũ fu constrînsũ a ridica asediulũ aquesþii fortereþe şi se retrase in Siria quu restulũ trupelorũ in ordinea quea mãi mare(193).

Traianũ petrecu iarna in Siria unde iși făcea planulũ quumũ are sã înceapã in primãvara fitóre campania Mesopotamii, unde mãi multe orașe se revoltase, qua prin aquesta sã termine dominaþia romanã in Asia, darũ cãðindũ maladũ, îi stricã planulũ. Elũ avu unũ atacũ de apopleisie quarĩ, degenerẽndũ in paralisie, ilũ reduce la uã slãbiciune şi la uã insansibilitate fórte mare. Ast-felũ se decise a lua drumulũ quãtre Roma, unde senatulũ quu poporulũ ilũ invita a veni spre a gusta repausulũ in urma lungilorũ sele resbele. Plecãndũ, lãsã in

Syria armata sea, confindū comanda ei lui Adrianū(194).

Aquesta nu avea nequī zelulū nequī capacitatea necesară a continua unū resbelū atātū de dificilū în timpulū quāndū tótă Asia occidentală era resculată. După quumū maladia lui Traianū ținu mai multe lunī, ea dete ocașiune de eerte pentru succesiunea la tronulū imperului. Nimenī nu avea mai multă pretențiune dequōtū Adrianū, compatriotulū sēū, aliatulū și ruda sea și actualmente parvenitū la unū gradū de posițiune după quarī nu putea fi de quōtū imperatorū.

În adevarū Adrianū, basatū pe aqwestea, era sigurū de succesū pe quarī îlū cugeta înquă de quāndū primise diamantulū în mâna lui Traianū și quāndū Sura îi anunță intențiunea imperatorelui de sigura adoptare. Quu tōte mijlócele que punea Adrianū de a fi plăcutū lui Traianū, aqwesta nu avea intențiune alū adopta, daqua nu se urma prin fraudă.

Mai mulți autorī đicū quă Traianū avea gândū a imita pe Alexandru quelū mare, a muri feră a nuni nequī unū succesorū: proectū puținū demnū de unū bunū Prinđiū qua dînsulū, quarī făcuse fericirea imperiului în viața sea, trebuia să fie atentivū spre a perpetua liniștea după mórtea lui. Alți autorī đicū quă avea intențiune a scri Senatului spre a alege unulū din quei quarī îi va însemna

în epistola sea(195). Se asigură quă la uă petrecere invita pe óspeți aí numi de ce persóne capabile de imperiũ; și quă dupě unũ momentũ de gândire, ðise: «Nu vė cerũ dequótũ nouă, amũ deja unulũ, aquesta este Servien». Amiciĩ imperatorului propuse și pe Neratius Priscus, feĩmosũ jurisconsultũ, quãrui Traianũ îi ðise într'ua ði: «Daca destinele vorũ dispune de mine, îți recomandũ Provinciile(196).» Espresiane quarĩ proběsă quă elũ se considera mai multũ generalismulũ statului dequotũ monarcũ lui.

Traianũ persistă pěnă la finitũ a nu adopta pe Adrianũ, din causă quă suposa quă causa maladii sėle vine dela amiciĩ sãĩ. Porninduse pe mare spre a merge la Roma, și trecãndũ prin Selinuntũ în Cilicia, avu unũ alũ doilea atacũ de apoplecsie din quarĩ nu mai se sculă. Plotina ajutată de Tatianũ, quarĩ fusese tutorele lui Adrianũ, se făcu stăpínă pe ultimile momente ale bărbatului sėũ. Liberă de a putea face que voeste, rėspindi în publicũ uă pretinsă adoptare a lui Adrianũ de quótre Traianũ, și anunțã pe Senatũ. Dar epistola scrisă de Plotina, iarũ nu de Traianũ, nu putu descoperi meșteșugita uneltire. Ea imită subscrierea bărbatului sėũ în quotũ nu se putea considera qua plastographie. În ultimile momente ale imperatorului, Plotina a ðisũ quă a auđitũ din gura lui declararea adop-

(195) Dion. 69. 9.

(196) Spartian.

tării lui Adriană. Spre a se da ună credământă a-questoră, se ținu mórtea lui Traiană ascusă pentru quôte-va zile, ast-felă nu se scie data precisă a morții, qui număi quă Adriană, quară era la Antiochia, priimi la 9 Augustă nuvela adoptării sele și la 11 aquea a morții imperatorelui.(197)

Traiană nu a avută nequă ună copilă și nu se știe daqua a avută vre-uă-dată vre unulă(198). Elă a murită în etate de 64 ană, și a domnită noué-spre-dece ană, șese lună și cinspredece zile, socotită pênă în ziua de unspredece Angustă, anulă 117 după Christă (al Romei 870), cândă Adriană începu a governa imperiulă Romană, fiindă Consulă Quinctius Niger și Caius Vipstunius Agripa(198a.)

Adriană îndată que luă cârma guvernului, aretă ună mare zelă pentru a o nora imortalitatea părintelului seă adoptivă. Elă îi facu uă splendidă pompă funebră în Selinunt, numinduse aquestă orașă de atunquă Traianopolă. Rămășișile mortale prefăcându-se în cenușă, se depuseră în uă urnă de aură și transportate la Roma de soșia nepóta lui Matida și de Attianus, unde intrară în pompă pe ună cară triunfală. Urna funebră fu depusă subă colónă Traiană. Aquestă faptă fu uă mare distincțiune pentru Traiană, de a avea corpulă inmormintată în orașă, lucru que nu s'a

(197) Dion 68. 33. Aurel. Vict. Dodvell. in Appendad diff. Cypr. Ocon. 1684. p. 67.

(198) Themist. orat. 16.

(198a) Casamb. in Spart. Not. c. p. 10

întimplatū nequī uă dată dela fondarea Romei(200). Poporulū îl ū puse între deī pentru acțiunile sele marī, virtuți și calități que servea de exemplu poporului și supușilorū sēi, și în onórea lui se insti-tui jocuri numite partice, celebrinduse mulți ani în urmă(201).

Epoca aquestuī mare imperatorū s'a memoratū nu numai prin resbelele quē dete inamicilorū Romei, darū și prin construcțiile diferitelorū monu-mente alū quărorū urme essistă pēnă astăđi, ba în-quă unele bine conservate, resistindū 19 secole contra tutulor elementelorū și violenții ómenilorū barbari, pe quarī quele mai multe le-amū descriș. Edificiile publice saū restaurate de aquestū impera-torū și purtindū numele sēu eraū atôtū de numeróse înquôtū Constandinū quelū mare îi plăcea a compara numele lui Traianū quu parietera(202), iarba quarī se acață de orī que murū, quu tóte aquestea quei mai marī historici l'a numitū arhitectorulū lumii (203). În trei secolī dela mórtea lui, se ura la Róma

(200) Dion. 69. 2. Ciacon. col. Traian. Eusebius.

(201) Themist, orat. 16.

(202) Aur. Vict. ep.

(203) Eutr. VIII, 2. Nottă. Intre alte construcțiuni și momente ridicate de Traianū, sēu atribuite timpului sēu, suntū și aquestea : In fačiă quu orașulū Maiența pe riulū Mainū se găsecū urmele unei fortificări romane. Ruinele castelelorū din Odenwalde. Podulū de peste Rinū îndreptulū Maenții, distrusū de Adrianū(a). In Spa-nia se vede urmele unui drumū pavatū în apropiere de Morota-es, douē lege departe de Numančia pe lingă Merida și Arganda.

[a] Fucs. Mainzische Alterthümer.

fiequăruî noû monarchû de a întrece pe Augustû în fericire, și pe Traianû în virtute: Felicior Auguste, Melior Traiano.

De și unii autori posteriori timpului lui Traianû au ȃisû quă a questû mare imperatoră nu a fostû învățatû, însă faptele lui ne probésă pênă la evidență quă șciințele quele mai nalte erau cunoscute lui, și chiarû se pôte quu dreptû numi și historicû făcândû comentarele resbelului Dacicû, din quarî scrierî nu ne-a transmisû timpul de quôțû uă slabă umbră(204); elû încuraja atôtû de multû științele, înquôtû epoca lui se pôte felicita quă a fostû quea mai avută în philosophî, historicî, oratorî, philologi și poeți, între quarî se distingû: Invățații latini: C. Cornelius Facitus. Origina și nașterea a questui este necunoscută. Elû a muritû în urmă de Traianû. Historia que a scrisû mai alesû despre Germania, și annalele historice are uă mare reputație. Pliniu quelû tînărû îi aduce marî elogiurî și îlû consideră superiorû sieși în geniû. Era unulû din quei mai Aquestû drumû este construitû în alû II și în alû III consulatû alû imperatorului(b). În timpulû consulatului alû V alû lui Traianû se construî, în Spania, podulû peste Tagu lingă Alcantara, fiindû architectorulû sêu Iulius Lacer; podulû pe Tamago, prequumû și unû altulû peste Aufidus(c). Apeduculû și fônntâna lui Traianû unde se află biserica sântului Petre în Roma, în orașele din Asia Sinopû și Nicomedia.(d)

[b] Francke, Geschichte Trajan's.

[c] Gruter CLXII., 4.

[d] Orelli. Pliniu epis. X. ep. 91—92.

marī oratorī și historicī aī turnuluī luī Traianū. C. Plinius Secundus Caecillus, este născută la anulū 62 după Christū și se trage din uă familiă nobilă. Elū a fostū crescutū și educatū sub îngrijirea frateluī seū quelū mare, Pliniu naturalistulū. In etate de 20 anī comanda legiunea din Syria și Pretorū fu în etate de 31 anī. Quu venirea la tronū a luī Traianū, elū ținu faimōsa panegyrică, lăudindū și arătindū faptele aquestuī imperatorū. Epistolile sele aū uă mare reputație, mai alesū quă prin ele se amintēsă numele a mai multorū persōne învățate pe quarī historia nu le însemnēsă și prin quarī se conservă descrierea faptelorū luī Traianū și propagării christianismuluī. Quătre anulū 41 alū etății sele iū numitū guvernatorū alū Bithyniī și Pontuluī. Qua oratorū se póte numi între queī mai marī.

Sextus Iulius Frontinus. Nu se știe data nașterii și origina luī. Este mortū în anulū 106 după Christū. Elū a scrisū uă operă asupra artei resbeluluī.

Pompeius Saturninus. Nașterea, origina și mórtea luī nu este cunoscută. Era unū poetū comparatū quu Catullus și quu Calvus. Pliniu quellū tînărū laudă prea multū talentele sele pentru historie și dreptū.

Titinius Capito. A fostū unū historicū și legistū eminentū.

Lucius Annaeus Cornutus saū Phornutus, a fostū philosophū stoicianū, poetū și gramaticū; a scrisū

unŭ comentarŭ asupra lui Virgiliu Aeneus, uă carte asupra philosophiŭ și despre natura ȃeilorŭ.

M. Valerius Probus, a scrisŭ unŭ comentarŭ asupra lui Virgiliu, de temporum connexione, de notis Romanorum interpretandis și a corijiatŭ textulŭ lui Terențiu.

Octavius Rufus și Canius Rufus poeți renumiți.

Calpurnius Piso, poetŭ elegiquŭ renumitŭ, pe quarŭ Pliniu quelŭ tŭnărŭ ilŭ laudă prea multŭ în epistola sea către Spurina.

Paullus Passienus, poetŭ lyricŭ renumitŭ, imita prea multŭ pe Horațiu.

Sentius Augurinus, a scrisŭ mai multe opere poetique comique.

Vestricius Spurinna, poetŭ lyriquŭ de uă mare reputație. A fostŭ comandantŭ alŭ unei trupe contra lui Vitelius și a comandatŭ provinciile germane după suirea la imperiŭ a lui Traianŭ. A trăitŭ 77 de ani.

Arrianus Antoninus, moșulŭ imperatorelui Antoninus Pius, de doue ori a fostŭ consulŭ și quătre anulŭ 96 după Christŭ fu numitŭ proconsulŭ în Asia. Orele de repausŭ le consacra Muselorŭ; făcea poesiŭ grecești și imita bine pe Homerŭ. Poesiile se le fu traduse de Pliniu quelŭ tŭnărŭ. De și născutŭ romanŭ, scriea mai bine limba grăcă dequôtŭ quea latină.

Virginus Romanus, poetŭ glumețŭ și autorŭ de

comediî, scria întocmai qua Menanderû. Se compara quu Plautus și Terentius.

P. Papinius Statius, născutû la anulû 61 și mortû la anulû 96 dupě Christû, a compusû mai multe opere poetique, între quarî 12 cărți Thebaide, 2 cărți Achilleide și 5 cărți poesiî numite sylvae.

Decinus Iunius Iuvenalis, născutû sub Claudius, trăia sub regnulû lui Traianû qua Rhetorû. Era unulû din quei mai mari poeți satiriqui.

Sulpicia, a scrisû mai multe poesiî amorose. Se pôte quu dreptû numi între rarele femei literare.

M. Valerius Martialis, născutû în anulû 40 dupě Christû, a fostû unulû din quei mai mari epigrammatici spirituali; poesiile se le pline de geniû și inspirațiune le laudă prea mult Pliniu.

C. Silius Italicus, născutû la anulû 25 și mortû la anulû 100 dupě Christû. A fostû quelû din urmă consulû numitû de Nerone. Fiindû numitû proconsulû în Asia, a eșitû feră pată din auestă funcție. Orele de repaus le consacra muselorû. Poesiile se eraû mai multû uă compunere de silință iarû nu de geniû. Elû ducea uă viață fôrte retrasă în quei din urmă ani ai vieții se le.

M. Fabius Quintilianus născutû în anulû 42 și mortû la anulû 118. Omû plinû de geniû quarî se probesă prin opera sea asupra Rhetoricii. Elû a fostû profesorulû lui Traianû și alû lui Pliniu quelû tînărû. Unulû din quei mai mari oratori.

C. Suetonius Tranquillus, a trăit între anul 70 și 121 după Christu. A fost unul dintre cei mai mari oameni de stat și istoric, a compus viața celor 12 Căsuari. El era mâna dreaptă a lui Adrian în afaceri politice.

L. Annaeus Florus, a compus istoria veche a romanilor până la Augustu.

Cajus Fannius, autorul unei opere istorice asupra morții lui Nerone, din care numai trei cărți sunt cunoscute.

Messius Maximus, unul din cei mai învățați amici ai lui Pliniu. În timpul misiunii sale în Achaja a putut quu facilitate a se ocupa de studiile literaturilor grece.

M. Aquilius Regulus, biograph și orator. Pliniu îl compară quu Cicerone. În quu fiind în viață, a făcut să se publice operele sale în 1000 exemplare.

Sardus, orator quu a lădat mult pe Pliniu quu tânăr. A compus uă carte asupra retoricii.

Proculus poet, corigat de Pliniu.

C. Valerius Flacus, poet.

Tumus, poet.

Iulius Obsequens, autorul unui fragment de prodigiis.

Velius Longus, gramatic.

Terentius Scaurus sau Maurus orator.

Appius istoric cunoscut numai din scrierile lui Pliniu quu tânăr.

Voconius Romanus, jurisprudentă și amică intimă
quă Pliniu.

Iavolenus Priscus, oratoră.

Iulius Avitur, lăudată de Pliniu qua fôrte învățată.

Rufus, anatomistă renumită.

Învățatîi streinî : Aelius Dionysius, născută în Alexandria, a compusă uă grămătică și era discipulă ală stoicului Chaeremon.

Dracon, gramatică de uă mare reputație, a murită sub Adriană.

Erotianus, quară înflorea înquô din timpulă lui Nerone, a aranjată operile lui Hipocrată și a compusă ună dicționară.

Ptolemaeus, a trăită în țilele lui Traiană și Adriană, a scrisă în 6 cărți ună tractată asupra mythologiei și despre Homeră în 24 cărți.

Dio Chrysostomus, quară încă la anulă 100 învăța, a fostă ună mare oratoră, însă operile sele oratoricî, compuse în 80 orațiunî, aă și ună caracteră historiquă.

Apollonius din Tyana, din Ephesă, fôrte învățată și cunoscută.

Plutarchus din Cheronea, mortă către anulă 120, a fostă profesorulă lui Traiană; historia sea este cunoscută.

Aelianus, a scrisă arta resbelului la greci.

Soranus din Ephesă, quară a învățată medicina în Roma, a perfecționată sistemulă medicinî.

Suvenirul unu asemeni imperatoru plinu de virtutile quele mai mari a trebuitu se se perpetuese mai multu dequotu essistența imperiului romanu. Se spune quô papa sântulu Grigore quelu mare quarî a trăitû pe la finele secolului alu VI, trăgându-se însuși din vechii senatori romani, rugă pe Dumnezeu de a scôte sufletulu lui Traianu din infernu, și quô obținu grația lui quu condițiune de a nu mai interveni pentru ori quarî altu idolatru de ori de condițiune saũ tréptă a societății arũ fi.

Pe credința aqueștii legente pióse Dante puse pe Traianu în alu VI ceru alu paradisului seũ(205), însã souvenirul și memoria quea mai mare a aques-tui imperatoru nu uã pórtă dequotu romanii din Dacia quãroru le este strãmoșu; însã daqua elu pentru quôteva momente arũ putea se mai vadă pe strenepoții seũ nu arũ face dequotu a plinge quu lãcrãmî dureróse vãđindũ discordiile nóstre sociale și în fapte ne asemãnãndune quu numele gloriosũ alu romanilorũ. Quu tóte aqueste se nu ne descurajãmũ; romãnulũ va avea unũ fiitorũ mare quarî depinde numai de faptele nóstre. Dãndũ uã educație bunã copiilorũ noștri, iubindũ Patria și pe Domnitorũ, supuindune legilorũ și depãrtindũ dintre noi invidia și intrigile vomũ putea spera nascerea unui mperiũ în Dacia lui Traianũ.

(205) Canto XX.

TABLA DE MATERIE.

TABLA DE MATERIE

	<u>Pagina</u>
<i>Mórtea lui Nerva. — Adoptarea lui Traianu. —</i>	
<i>Originea și familia lui Traianu. — I-iul Consu-</i>	
<i>latu alu lui Traianu.</i>	8
<i>Caracterulu și calitatile lui Traianu.</i>	10
<i>Suirea lui pe tronu. — Fondeasã Colonia Traianã</i>	
<i>și Civita Ulpia. — Cuvintele lui Pliniu asupra</i>	
<i>disciplinei.</i>	14
<i>Traianu pãrãseșce germania. — Intrarea în Ro-</i>	
<i>ma. — Impresia romaniloru la privirea lui. — Plo-</i>	
<i>tina femeia lui. — Traianu ia titlu de pãrinte alu</i>	
<i>patriei. — Protecția tesanrului. — Abondența Ita-</i>	
<i>liei. — Bunãtãțile lui Traianu.</i>	17
<i>Regularea corporațiunei pãinariloru. — Gonirea</i>	
<i>comedianiloru din Roma. — Depãrtarea delatori-</i>	
<i>loru. — Virtutea și demnitatea este protejată. — E-</i>	
<i>dificiile ruinate se restauresu</i>	23
<i>Alu III. Cousulutu alu lui Traianu. — Justiția</i>	
<i>lui Traianu. — Tacitu și Pliniu pledesã contra rã-</i>	
<i>pitoriloru. — Iulia Sabina nepóta lui Traianu. —</i>	
<i>Alu IV. Consulatu alu lui Traianu.</i>	25
<i>Inteiu lu resbelu contra Daciloru. — Causele res-</i>	
<i>belulu. — Preparațiunile de resbelu. — Armata de</i>	
<i>invasiune. — Generalii romani și numirea corpu-</i>	
<i>riloru quaru au luatü parte în resbelile Dacice. —</i>	

<i>Sosirea lui Traianu pe malul Dunării.</i>	28
<i>Lupta Romanilor quu Daciū. — Umanitatea lui Traianu quătre răniți. — Traianu ajunge la Zarmizegetuza capitala Daciei. — Sora lui Decebalu captivă. — Decebalu se recunósce supusulū și tributarulū Romei. — Traianu este proclamatū imperatorū pentru a II, a III și a IV óre.</i>	32
<i>Intrarea în Roma în triumfū a lui Traianu. — Ia supra numele de Dacicu. — Crearea portului Centum-Cellae. — Alū V. consulatū alū lui Traianu. — Petrecerea lui Traianu la Centum-Cellae, unde da justifiē.</i>	36
<i>Regele Bosforului face alianță quu Romanii. — Sentimentele lui Traianu pentru Sura.</i>	41
<i>Decebalu se rescólă contra romanilorū. — Alū doilea resbelū contra Dacilorū. — Devotamentulū lui Longinius. — Construirea podului lui Traianu peste Danubiū. — Esemplu de curajū alū soldatului romanu. — Dacia redusă în provincie romană.</i>	42
<i>Alū doilea Triumfū alū lui Traianu contra Dacilorū. — Arabia se supune romanilorū. — Indienii recunoscū puterea Romei. — Traianu se proclamă imperatorū pentru a V óre. — Calea Traiană prin locurile pontine. — Conspirarea lui Crasus. — Plecarea în Orientū. — Declararea de resbelū contra Parțilorū. — Sosirea lui în Asia. — Resbelile din Asia. — Victoriile sēle. — Senatulū ũ conferă numele de Optimus.</i>	57
<i>Podulū de peste Tigru. — Cosroe se supune lui Traianu. — Esemplu de disciplină alū lui Tra-</i>	

iană. — Genealulă L. Quietus. — Traiană se întorče la Roma. — Advocații sântă opriți a primi bani de la clienții loră. — Traiană se proclamă imperatoră pentru a VI. óre. 66

Pliniă se numesce guvernatoră ală provinciilor Bytinei și Pontuluă. — Corespondența ținută între Traiană și Pliniă asupra Chreștiniloră. 69

Ală VI consulată ală luă Traiană. — Terminarea drumuluă de la Beneventă la Bindă. — Roma se îndestulésă de apă. — Forum luă Traiană. — Discrierea diferiteloră monumente ale Foruluă. . . 75

Impresiunea luă Constandină quelă mare la vederea Foruluă. — Canalulă de Sueză făcută de Traiană. — Serviciulă postală se perfecționésă. — Canalulă Tibruluă. — A două campanie a luă Traiană în Orientă. — Cutremurulă de pământă în Antiochia cândă Traiană se răneșce. 83

Traiană se proclamă imperatoră pentru a VII, VIII și IX óră. — Consultarea Oracoluluă Helopolis. — Podulă de peste Tigru. — Supunerea Adiabenei, Chaldei și Babilomuluă. 86

Traiană visiteasă Babilomulă unde muri Alec sandru quelă mare. — Intrarea în capitala Parțiloră. — Titlu de Partică. — Proclamarea de imperatoră pentru a X și a XI óră. — Imperiulă Romană se întinde pênă la Indiă. — Supunerea Arabiei. — India recunósce dominația romană. — Revolta ebreiloră, nimicuirea loră. — Titlu de Imperatoră pentru a XII și XIII óră. 90

A două intrare a luă Traiană în capitala Par-

ților. — Imperatoarele dă de rege parților pe Partamaspatū. — Aseșiarea orașului Astra în Arabia. — Retragerea în Syria. — Maladia lui Traianū, mórtea lui. — Adrianū se proclamă imperatorū. — Aducerea țărinei lui Traianū în Roma. — Omenii liberați dinū timpulū aqueștiū imperatorū. 98

ERATA

In locū de :	se va ceti :	pag.	rënd.
elictio	electio	7	3
armata in pannonia sub Traianū	armata romană in panonia sub comanda lui Traianū	8	2
Panepyiriga	panegyrica	8	26
pat	cap	9	29
insărcină	insărcinendū	13	12
paneg. pag. 10	paneg. 10	15	26
Facit	Tacit	16	30
quari	aquēsta	18	10
Nat	Not	21	27
stricândū	stricândui	22	19
invitaților; adessea	invitaților și adessea	23	5
medianelorū	medianilorū	23	9
ómenii	ómenii	24	18
nobilii	nobilii	24	19
in alū 3-lea Consulatū alū	in aquestū Consulatū	25	21
său		27	2
resóele	resóele	27	14
pe	la	28	12
l'a aprobatū	a aprobat'ua	30	5-6
Lucus	Lucius	30	21
quăru	quării	31	4
legiunea decea	legiunea a X	32	1
Pemonia	Panonia	32	4
Belgradū,	Belgradū capitala Serbiei	32	9
nizegetuza	nizegetuza	32	16
rorū le făcea	rorū romanii le făcea	32	20
multă cutesență	multū curajū	33	6
me-priđendū	mepriđendū	33	7
stata	strata	33	8
Roman,	Romani	33	8

In locū de:	se citește:	pag.	rënd.
vorū crede	arū fi cređutū	33	9
stirdardū	stindardū	34	24
numarum	numorum	36	25
podū quarī	podū	45	9
orī accării	orī quării	45	21
fartificāte	fortificate	45	23
imposibilā Daqua	imposibilā daqua	46	10
quua vansări	quū avansări	47	25
inalțatū	inalțatā	48	23
vă'đendū	văđindū	48	26
lorū	lui	50	16
Boerbista	Boerebista	52	26
cageta	cugeta	53	4
provinciila	provinciile	54	14
Pontinee	Pontine	57	5
aquelū	aquestū	57	23
virtoriilorū	victoriilorū	58	5
Pontine	Pontine	58	17
mâineī	mânilorū	58	21
domnū	domni	61	22
sea iua va reintörce quu	sea i se va reintörce coróna	63	1
incepura	incepurā	63	4
tórsā	tórcā	64	4
dândū	și dete	64	26
quelū mare	quelū mai mare	68	4
orașela	orașele	68	7
și	se	68	16
generalī	generale	69	7
dubilitațile	dubitățile	70	7
cađuri	cađuri	70	16
subli-	supli-	71	2
a in mul-	a înmulțitū	71	9
mī	mī	71	14
obținurā	abținurā	72	13
lulū	lului	74	19
quo-quī	quōquī	75	4
cuccesorii sēi	succesorii sēi	75	9
termina	terminā	75	23
și afarā	afarā	79	5
capitelū	Capitelū	79	17
care	quare	80	11
ca	qua	80	21
bandā (fașei)	banda (fașa)	81	4
que	quā	81	8
médiē đī	médiāđi	81	17
fusulū, colónnei are	fusulū, colónnei, are	81	19

In locū de :	citesce :	pag.	rënd.
datū	dată	82	5
atunci	atunquī	82	8
greșită)	greșită)	82	23
(151).	(151)».	84	9
Africa	Africa	85	16
stahili	stabili	88	11
alū quarī	ale quărorū	88	16
portate	portă	88	18
qnu	qu	89	14
lasă	lăsa	89	21
uē	uă	89	24
de	pe	89	24
lorii	lorū	90	14
«Indianilorū.»	Indianilorū»	93	11
mcepură	începură	94	2
religa	religia	94	14

TYPOGRAPHIA NAȚIONALĂ

Nr. 24. C. N. RADULESCU, STRADA ACADEMIEI NR. 24.

VERIFICAT
2007

BIBLIOTECA
CENTRALĂ
UNIVERSITĂȚII
71

Lei 1.

PREȚIULĂ 3 LEI NUOÎ.

